

INSTITUTUL DE FILOLOGIE ȘI FOLKLOR

OVID DENSUSIANU

VIEȚA PĂSTOREASCĂ

în

Poesia noastră populară

I

BUCUREȘTI

Editura „CASEI ȘCOALELOR”

MCMXXII

VIEȚA PĂSTOREASCĂ
IN
POESIA NOASTRĂ POPULARĂ

INSTITUTUL DE FILOLOGIE ȘI FOLKLOR

OVID DENSUSIANU

VIEAȚA PĂSTOREASCĂ

în

Poesia noastră populară

I

BUCHUREȘTI

Editura „CASEI ȘCOALELOR”

MCMXXII

Un curs pe care l-am făcut la Facultatea de litere în două răstimpuri, în 1916 și 1920, îmi dă prilejul să public acest volum, care va fi urmat de altul.

Am căutat să lămuresc aici unele aspecte ale folklorului nostru — cele mai caracteristice —, și cercetările care m'au dus la concluziile care se vor vedea cred că pun un punct de oprire la metoda urmată pînă acum în studiile noastre de folklor. Nu cu reminiscente de romantism, nu cu divagări sentimentale, ori de un înrechit naționalism și cu fraseologie expeditiv găsită și ușor impresionantă se poate aduce oarecare lumină în trecutul nostru și cu ajutorul materialului folkloric.

Am susținut și altădată o părere pe care folkloriști, filologi și istorici, în chinuîte argumentări, ori pe tăcute, au crezut că nu au de ee să și-o însușească — părerea că noi, Românii, sintem un neam de păstori. Faptele pe care

VIEAȚA ȘI FIREA CIOBANULUI

AȘA CUM SÎNT PRIVITE DE POPOR

Ținînd samă de însemnătatea pe care a avut-o la noi păstoritul, este natural să ne întrebăm dela început în ce chip îl privește însuși poporul, ce se spune despre el în cîntecele dela țară.

Indeletnicirea la care s'a dat multă vreme Românul putem presupune că avea să fie adeseori prilej ca să se vorbească de ea și vom vedea că într'adevăr poesia populară pomenește în nenumărate rinduri de vieța pe care o due ciobaiii. Despre această vieță e de presupus iarăși că țaranul deprins să trăească în mijlocul turmelor, să cutreere munții și cîmpiile, avea să găsească cu deosebire cuvinte bune, să o înfățișeze în deplină potrivire cu firea lui. Avea de sigur greutățile, amărăciunile lui, traiul de păzitor al oilor, dar el apărea mai mulțumitor decît altul, vorbea sufletului după deprinderile, dorurile lui—cu multe reminiscențe strămoșești—și era încunjurat de un farmec pe care nu se putea să nu-l prețuească cel obișnuit să-și ducă zilele astfel.

Să ascultăm deci ce ne aduc în această privință înseși mărturiile poeziei dela țară.

Sînt cunoscute versurile populare în care se vorbește de cioban că duce vieță fără griji, tihnită :

VIEȚA PĂSTOREASCĂ

Măi, ciobane, dela oi,
Măi, ciobane, măi,
Tu n'ai grije, nici nevoi.
Măi, ciobane, măi.
De cu seară pînă'n zori
Tu te culci pe pat cu flori,
Cu capul pe mușinoi,
Cu ochii steliți la oi;
Cu capul pe floricele,
Cu ochii țintiți la stele.¹

Dar cum aici cuvintele nu sînt chiar ale unui cioban, s'ar putea zice că ce se spune despre el nu are deosebită importanță și ele ar veni dela aceia care nu priviau tocmai cu ochi buni «farnientismul» păstoresc.² Iată însă ceva direct ciobănesc, cu un vers care amintește vag cîntecul dinainte :

Ciobănaș la oi am fost,
Măi, ciobane, măi,
Fetele nu mă cunosc,
Măi, ciobane, măi,
Și la anul de-oi mai fi,
Fetele tot nu m'or ști.

1. S. Fl. Marian, *Hore și chiuituri din Bucovina*, 15; cf. *Șezătoarea*, VIII, 85; E. Niculiță-Voronca, *Datinele și credințele poporului român*, 90; T. Pamfile, *Cîntece de țară*, 170; E. Picot, *Chants populaires des Roumains de Serbie*, 13; M. Eminescu, *Literatură populară*, 33. În unele variante se zice: «Măi, Mocane» — precizare tîrzie.

Același motiv se întîlnește în versuri răslețe; într'un text pe care l-am publicat în *Graiul din Țara Hațegului*, 193, se spune:

Păcurarc, hai la oi,
Să n'ai grije de nevoi.

2. Despre ciobani s'a spus de multe ori că sînt oameni cărora le place să nu se trudească prea mult, să se dedea leneviei; «pastor otiosus» e o expresie care se întîlnește destul de des în trecut (v. și ce relevam în *Păstoritul la popoarele romanice*, 30).

Că mi-s mai dragi oile
Decit toate fetele.
Cît de mîndre ele-ar fi,
Miș mi-s dragi munții,
Munții cei cu iarbă verde,
Că 'n ei bine mi se șede.¹

Pentru cine nu prea e familiarizat cu literatura populară versurile acestea pot să pară de... frivolitate țărănească, spusă la joc. Ele au însă un înțeles, mai multă semnificație decit se pare la prima vedere. Intii, vedem cum vorbește ciobanul cînd s'a înstreinat de ai lui, s'a dus departe cu turma — și ce a însemnat aceasta pentru el, ce influență a avut chiar asupra cîntecelor pe care ni le-a dat, vom avea prilej să arătăm mai departe. Cu deosebire însă reiese din aceste versuri pasiunea, ciobanului pentru ocupațiunea lui: ea îl face uneori să uite tot, orice altă pasiune, chiar și dragostea.

Sub altă formă, dar cu același fond sufletesc, auzim altădată pe cioban împărtășindu-ne ce-i este mai scump.

Cu oarecare humor și mîndrie un flăcău dela oi vorbește astfel de chipul cum trăește :

Eu sînt Mincu Ciobănașul,
Viu din codri dela Breazu,
Gluga-mi este a mea casă,
Cața-mi este-a mea nevastă,
Masa-mi este 'ntr'un picior,
Așternut pămîntul gol,
Imi cînt dorul din cimpoi,
Că n'am grije, nici nevoi.²

... și cîteva versuri în care ciobănia este pusă mai presus de cîntea cea mai mare. În balada care-i poartă nu-

1. S. Fl. Marian, *Flora și chiușituri*, 16.

2. Revista *Ion Creangă*, IX, 24.

mele, Dobrișan spune fratelui său care voia să-l lase să domneasca în locul lui :

Fii tu cu domnia ta,
Eu cu ciobănia mea !
Decit la țirg cu păpuși.
Mai bine 'n crîng cu opinci.¹

Cu atît mai mult apar în avantajul păstoritului alte feluri de vieață. Astfel într'o doină, el e pus în contrast cu plugăria :

Pină ce trăiam la munte
Eram voinicel de frunte.
Cîntam doina priu buhaș
Cu gura plină de caș;
Dar de cînd trăese la țară
Petrec o vieaț' amară:
Trag cu sapa pe ogor
Și mîninc mîlaiul gol.²

În altă parte comparația e făcută cu indeletniciri de rînd, ceea ce face și mai mult să fie slăvită ciobănia :

Decit slugă la ciocoi
Mai bine cioban la oi,
Că te culci pe pat de flori,
Cu capul pe mușinoi,
Cu ochii țintă la oi.³

1. *Convorbiri literare*, XXX², 303; cf. T. Burada. *O călătorie în Dobrogea*, 187, și sfîrșitul baladei Mircea Ciobănașul: C. N. Mateescu, *Balade*, 12.

2. *Ion Creangă*, III, 313.

3. *Șezătoarea*, I, 72; cf. *Traian*, 1869, 27 noembrie; G. Dem. Teodorescu, *Poesii pop.* 298-299; S. Fl. Marian, *Hore și chiniluri*, 15; Gr. Tocilescu, *Materiale folkloristice*, 392; *Tinerimea romînă*, serie nouă, V. 338; *Ion Creangă*, IV, 331; cele două versuri dintîi se spun și ca proverb: Tocilescu, *l. c.*, 719.

De data aceasta ceva mai individual—o presupusă, ori întâmplătoare schimbare de viață — a lăsat urme în versurile populare, dar reăpare motivul care ne interesează: mulțumirea pe care o dă traiul ciobănesc.

Preferința pentru ciobănie e arătată altădată în legătură cu împrejurări de altă natură. O strigătură din Ardeal sună astfel, după ce începe cam în același fel cu cea de mai înainte :

Decît slugă și birîș
Mai bine la oi pe-Agrîș,
Decît slugă și cătană
Mai bine la oi cu pană.¹

Strigătura aceasta ne duce spre un șir de poezii populare unde ciobănia apare în conflict cu cătănia. Motiv de dată relativ recentă, dar caracteristic. Cînd obligațiile armatei siliră pe atîția să părăsească pentru cităva vreme ce le era mai drag, turma lor, să lase munții și cîmpiile, greu, foarte greu, le veni să-și schimbe astfel viața, și despre aceasta vin să vorbească multe cîntece, uneori cu cuvinte de blestem aruncate celor care iau flăcăii la oaste:

Scobori, Doamne, pe pămînt
Și vezi domnii ce-au făcut,
Că din mindri păcurari
Făcut-au fraiteri, căprari.²

1. S. Mindrescu, *Literatură și obiceiuri populare*, 97; cf. *Cărțile săteanului român*, 1876, 69. Într'o variantă a acesteia (S. Mindrescu, *l. c.*, 165) se adaugă alte motive mărunte care fac să fie preferat traiul de cioban :

Decît cu nevestă proastă
Mai bine la oi pe coastă,
Decît cu nevestă hidă
Mai bine la oi pe zmidă.

Cf. Iarnik-Bîrseanu, *Doine și strigături*, 453; *Graiul din țara Hațegului*, 191.

2. *Traian*, 1869, 25 iulie.

Bate-l, Doamne, și-l trintește
 Pe maiorul dela noi,
 Că m'a luat dela oi,
 Mi-a luat bîta ciobănească,
 Mi-a dat pușca 'mpărătească;
 Mi-a luat tașca cu bumbii,
 Mi-a dat patrontaș cu plumbii:
 Mi-a luat cojocul frumos,
 Mi-a dat laibăr ruginos.¹

alteori cu părerea de rău că nu va mai fi cine să îngrijească
 bine de stîină, sau că după cei duși departe nu se va mai
 alege nimic din avutul lor :

Foaie verde colelie,
 Drăguță Sintă-Mărie,

1. *Gazeta Transilvaniei*. 1891, 26 mai. — Comp. varianta mai
 dezvoltată (Chestionarul N. Densusianu — ms. Acad. rom. 4554, f.
 368-369):

Lăσαι opinei ciobănești
 Și 'ncălțai bocanci cătănești,
 Lăσαι prașchia cu bumbi
 Și luai pătruntaș cu plumbi,
 Lăσαι clăbățul cu bițe
 Și luai chivăra usmiță,
 Lăσαι bîta ciobănească
 Și luai pușca a nemțească.
 Lăσαι suman ciobănesc
 Și 'mbrăcai mundur cătănesc.
 Lăσαι haine ciobănești
 Și 'mbrăcai haine cătănești.

Tot la cătănie se referă acest cîntec (I. Bibicescu, *Poesii pop.*
din Transilvania, 132) :

Săracii feciori dela sate.
 Cum îi cară la cetate
 Tot cu carele 'ucărcate;
 Dindărătul carului
 Mama păcurarului.

Groaza de a nu fi dus la armată o povestea astfel lui I. Pop
 Retegauul un cioban, Ion Păcuraru: «nu m'ași fi lăsat prins cu funia
 să mă ducă cătană — mai bine mă lăsam să mă omoare ca pe un
 gîndac». *Gazeta Transilvaniei*, 1896, 28 iulie.

Nu lăsa toamna să vie,
Că-mi ia baciul 'n miliție
Și rămân băcițele
Să mulgă oițele.¹

Pădure în doi ciungani,
La pădure doi ciobani.
Rag oițele pe coastă.
Că n'au ciobani să le pască
Rag oițele pe munți,
Ciobanii-s la Cernăuți,
Și oile umblă turbate,
Sbiară că nu-s învățate
Cu ciobani din alte sate...
Mi-a trimis chica 'napoi,
Să-mi năimesc cioban la oi.
Pîn'ce eu voi cătăni
Oile s'or prăpădi,
Boii 'n grajd vor flămînzi,
Părinții-or îmbătrîni.²

E numai simțul practic care vorbește aici. Dar găsim mai mult decît atît în doinele de ciobănie și cătănie: sentimentul libertății turburate, poesia nostalgiei după ceea ce încinta mai înainte, da sufletului depline mulțumiri. Și aceasta se exprimă în doina tipică:

1. G. Fira și D. Kiriac, *Cîntece și hore*, 71; cf. *Șexătoarea*, XIV, 170; *Graiul nostru*, I, 68; *Neamul românesc literar*, I, 938.

2. E. Niculiță-Voronca, *Datinele și cred. pop. rom.*, 722; cf. *Ion Creangă*, VI, 213; *Neamul românesc literar*, III, 799. Unii se cred predestinați să moară în cătănie, nu la stîină, cum le era dorul:

Maică, măicuța mea,
Eu cunoscui vremea mea
Din luzie, din pruncie,
Din a mea copilărie:
Că n'oi mina oi la stîină,
Nici n'oi muri moarte bună,
Ci-oi muri în cătănie.

M. Eminescu, *Lit. pop.*, 56

Munte, munte, piatră seacă,
 Lasă voinicii să treacă,
 Să treacă la ciobănie,
 Să scape de cătănie.¹

Cînd gîndul spre lumea pe care a lăsat-o ajunge prea chinuitor cel dus la armată începe să cînte :

Mult mi-e dor și nempăcat
 Și mă 'ndeamnă la păcat:
 Să mă las de cătănie
 Și să fug la ciobănie,
 Orice-ar fi cu min' să fie.²

Avem de a face, cum se vede, eu o lature caracteristică a poeziei păstorești : de o parte se arată sufletul ciobanului în luptă cu ce nu i se potrivește, cu coustringeri care sînt pentru el un chin; de alta, se preamărește vieța patriarhală, în mijlocul turmelor.³

1. I. Pop Reteganul, *Trandafiri și viorele*, 94; cf. *Grainul din Țara Hațegului*, 225; *Șexătoarea*, I, 150; XIV, 171; *Ion Creangă*, II, 244; IV, 331; VII, 212; *Revista critică-literară*, I, 466; V. Vircol, *Grainul din Văleea*, 46; Rădulescu-Codin, *Din Mușcel*, 37; *Gazeta Transilvaniei*, 1893, 14 februar; 1910, 1 octobree; *Neamul rom. lit.*; I, 939. O variantă a acestei doine se presintă astfel :

Munte, munte, piatră rea,
 Lasă voinicii pe ea,
 Să treacă la haiducie,
 Să scape de cătănie.

Gazeta poporului, Timișoara, 1889, 7 mai.

Motivul ciobănesc a fost înlocuit prin altul, din vieța haiducească. Vom vedea mai departe deseori întimplîndu-se aceasta și vom arăta cum era firesc ca doine ciobănești să devie haiducești.

2. *Familia*, XX, 601.

3. Conflict modern acela al ciobăniei și cătăniei. în legătură cu el putem aminti că altădată ciobanii se schimbau în ostași fără să privească cu silă aceasta. A merge la oaste, în vremurile vechi în-

Alături de asemenea accente¹ e de așteptat să auzim și cite o notă discordantă. Păstoritul, cum spuneam la început, are și el părțile lui întunecate: nu e așa ușoară paza oilor și a sta lângă ele înseamnă de multe ori a lupta cu asprimile vremei, cum și cu uritul pustietăților. Să nu ne mirăm deci că întâlnim și versuri de felul acestora:

De ai turme mari de oi,
Ai și turme de nevoi,
Că pe unde-s turme mari
Sînt și lupi, sînt și tilhari².

Bine-ar fi cioban la oi,
De n'ar fi atîtea ploi;
Bine-ar fi cu trîmbița,
Dac'ar fi și puicufa.³

semna a și porni la luptă pentru a apăra țara de dușmani. Și cu mulți ciobani coboriți din munți s'au dat luptele în trecut, s'a apărât pămîntul nostru. În contrast cu ce am găsit în doine să reproducem ce se spune într'o legendă despre ciobanul «Cucu», care, oricît de înflorită și de modernisată ar fi, aduce un ecou din vremile străbune: ...pe la miez de noapte sosise... la munte un trimis grăbit de colo jos dela țară, tocmai din Suceava, care-i aduse mîlnitoarea veste că păgîinii de Tătari iarăși au năvălit în biata țară a Moldovei, prădiud și jefuind, și că Domnul țării chiamă pe toți bărbații să apuce armele... Auzind Cucu această veste tristă dela sol, nu șovăi nici o clipeală. ci-și lăsă turma pe munte... și plecă strună și cu grabă la locul de strinsură a oastei», *Șezătoarea*, VIII, 71.

1. Ciobănia e lăudată uneori și pentru că dă mai bun rost vieței, aduce belșug în casă. Săliștenii au acest cîntec:

Săracă pălărie,
Tu tragi tot a sîrăcie,
Dar căciula cea buhoasă
Aduce de dulce'n casă.

Transilvania, XXXIV. 69.

2. S. Mîndrescu, *Lit. și obiceiuri pop.*, 188.

3. S. Fl. Marian, *Hore și chiușturi*, 145.

Ciobănaș cu oile,
Te bate nevoile;
Ciobănaș cu lancea'n mină
Tremură de frig în stină. ¹

Oile se pasc la cîmp,
Tot pe ploaie și pe vînt...
Fire-ai, maică, blestemată,
De ce nu m'ai făcut fată,
Să-ți aduc apă cu vadra,
Și m'ai făcut un fecior,
Să dau țărilor ocol,
Din munte și pînă'n baltă,
Să trec. maică, vieața toată. ²

Și dintr'o poezie aromînă :

Tot cu ah și cu suspin
Imi petrec ziua din revărsatul zorilor;
Cu cîinii mă gilcevesc
Și cu oile vorbesc;
Cînd dă și vine sîrbătoarea
N'are margini întristarea... ³

1. *Șevătvarea*, XVI, 56.

2. *Ibid.*, XVI, 151; cf. *Columna lui Traian*, 1870, 4 mai.

Comp. și ce spunc cîntecul următor, deși în el nu vorbește un păstor:

Din cea verde poieniță
Iesc-o turmă de oițe.
La oițe cine șade?
Un frate și soră-sa,
Și sora din grai grăia:
«Mîncă-v'ar lupii de oi,
Că de cînd vă țin pe voi
Bundă caldă n'am purtat,
Pine albă n'am mîncat,
Numai pine nesărată
În țară înstreinată.»

Gazeta poporului, Timișoara, 1886, 21 decembrie.

3. P. Papahagi, *Din lit. pop. a Aromînilor*, 935.

Sunt păreri mai mult răslețe, mărturisiri, izbucniri pornite din ce a trecut prin sufletul cuiva sub impresii de moment, ori amintindu-și anumite împrejurări, și trebuie să observăm că ele nu vin totdeauna dela ciobani.¹

Oricum, se vede de aici că poezia populară, când înfățișează vieța păstorească, păstrează nota naturală și e sinceră, nu ca poezia acelor care ne-au dat pastorale cu atâtea artificialități și prezentînd pe ciobani numai ca la sărbătoare, trăind cea mai frumoasă vieță. Cu toată alternanța de colori încîntătoare și întunecate în care e redat traiul păstoresc, poezia populară e mai bogată, mult mai bogată totuși, în înfățișări de felul întii, și de aceasta trebuie cu deosebire să ținem samă.

Să urmărim acum ce se spune despre păstor, cum e descris el.

Fața lui nu poate fi decît a celui care trăește în aerul liber, în răcoarea munților și are hrană sănătoasă :

Cum să nu fiu frumos și gras,
Că mănînc mălai cu caș
Și beau apă din vîgăș?²

răspunde un cioban cuiva care-l vede frumos la chip.³

1. Strofa dintii o găsim în cunoscutul cîntec unde vorbește bogatul cu săracul, a treia e o strigătură spusă de alt cineva decît un cioban, iar cîntecul al patrulea pare să fie din ciclul cătănici adaptat la ciobănie, pentru că o doină cătănească, publicată în *Șezătoarea*, XIV, 171, sună la fel.

2. V. Vîreol, *Grăul din Vîlcea*, 39; cf. Gr. Tocilescu, *Mat. folkloristice*, 212; v. și „Cîntecul ciobanului“ din colecția Iarnik-Bîrseanu, 510, dar nu e în totul popular, se vede că a fost schimbat pe alocuri de vre-un cărturar.

3. Mai realist e descris ciobanul cînd se spune despre el că e
Cu pielea ca zăpada,

dar

Cu cămașa ca tina

C. N. Mateescu, *Balade*, 3.

Mindru la față, ciobanul e și voinic, așa că oricine-l vede își dă samă cu cine are a face—iată strigătura unuia care stă gata să se ia la trîntă :

Măi berbece,
Nu te'ntrece...,
Că și eu am fost la oi
Și ne-om bate amîndoi.¹

Chipeș, sănătos, flăcăul dela oi e acela care încîntă privirile, la care se uită cu drag fetele din sat. El e preferat altora, are privilegiu de care alții nu se pot bucura. Amintind numai în treacăt strigătura cu o notă de pro-saism :

De-ași trăi cit piatra'n munte,
N'ași iubi fecior de frunte,
C'ași iubi păcurăraș
Să-mi aducă seara caș.²

să ne oprim la o baladă unde se vorbește de Nițu

Ce stă 'n coasta dealului,
Paște turma satului.

Pe el îl iubește «mîndra mîndrelor, frumoasa zinelor» și într'o zi mama ei îi spune să se hotărască să se mărite, să aleagă pe unul din «crăișorii» care venise să o pețescă ; ea îi răspunde că nu vrea pe nimeni altul, că ține să se mărite cu Nițu păcurarul.³

1. S. Fl. Marian, *Hore și chiușuri*, 89.

2. T. Bud, *Poesii pop. din Maramureș*, 46; cf. Marian, *Hore și chiușuri* 49, 180; Iarnik-Bîrseanu, *Dvine și strigături*, 410; *Floarea darurilor*, II, 491: în cîteva din aceste variante se accentuează o notă de glumă: păcurarul e preferat pentru că, aducînd caș «mindrei» lui o sărută și... se duce.

3. *Familia*, XX, 8; o variantă, mai dezvoltată, la Hodoș, *Poesii pop. din Bănat*, II, 138; amîndouă se vede că în unele părți au fost modificate, dar fondul e cu desăvîrșire popular.

Intr'o doină¹ găsim ceva la fel: o fată din sat e întrebată dacă vrea să se mărite cu un diac, ori cu un morar — ea îi refuză pe amândoi; urmează întrebarea:

«Mi te cere-un ciobănel:
Merge-i, mîndră, după el?»

la care ea răspunde:

«După ciobănel m'oi duce,
Că gurița lui e dulce.»

Să ascultăm și un cîntec aromîn: o fată, venind acasă, îi spune mamei ei că a întilnit pe un cioban care a vrăjit-o cu privirea; mama o îndeamnă să nu se mai gîndească la el, pentru că are să o dea după «un fiu de celnic mare», dar fata îi zice atunci:

«Eu pe celnic, mamă, nu-l vreau,
Pe sufletul și tinerțea mea,
Iubesc pe păcurarul dela oi
Cu plete netăiate.»

Și cîntecul încheie povestind întristarea fetei cînd îl vede iarăși pe cioban și-i spune că ai ei nu vreau să o dea după dinsul:

Grai să grăească ea nu putea de dor.
Numai plînge de întristare:
«Vreau să mă mărite, iubite, vreau
Cu fiu de celnic mare».²

1. Iarnik-Birseanu, *Doine și strigături*, 75; și doina aceasta e alterată în unele locuri, dar proveniența ei populară nu poate fi pusă la îndoială.

2. P. Papahagi, *Din lit. pop. a Aromînilor*, 850.—Motivul opus îl găsim în colinde, în cele cîntate la curți «boierești». Acolo se vor-

Ciobanul se bucură deci în ochii poporului de mai multă vază decît alții.

Dar despre el se spune mai mult decît atît, și anume cum este sufletul lui, ceea ce ne va arăta și mai bine sentimentele poporului față de el.

O strigătură — cu laudă proprie, de altfel — ține să arate istețimea, vioiciunea ciobanului:

M'a făcut mama la iezi,
Să fiu tînăr și isteț;
M'a făcut mama la oi,
Să fiu tînăr și vioi.¹

Dar cu deosebire găsim pusă în lumină bunătatea sufletului său.

Intr'o colindă se povestește cum Sf. Petru stînd în Rai veni mama lui acolo să-l roage ca să-i dea și ei loc lingă celelalte suflete; dar dînsul îi răspunse că nu o poate primi, deoarece cit a fost, pe lume, crișmăriță a înșelat la măsură; veni pe urmă tatăl lui, pe care nu-l primi iarăși, pentru că fiind birău în sat a luat bani dela oameni și a asuprit pe săraci; după aceasta se arată sora lui, dar și ea fu îndepărtată, fiind că nu avusese purtări frumoase; cînd veni fratele său, Sf. Petru îl întîmpină cu bucurie și-i dădu loc în Rai. spunîndu-i că i se cuvenia să fie acolo pentru că:

«Pin' ce-ai fost în ceea lume
Ți-ai pus stîna lingă drum;

bește de un boier care are «o fiică mîndră» și aceasta, cînd i se spune că s'ar putea mărita cu un «dalb păcurărel», ea nu se invoiește, că

....i se urăște
Ūntul alegînd
Și oi ciobănînd.

A. Viciu, *Colinde din Ardeal*, 127;
cf. 128; cf. și *Tribuna*, Sibiu, 1887, 15
februar; *Grăiul din Țara Hașegului*, 110.

1. S. Fl. Marian, *Illore și chivuituri*, 74.

Ciți drumari că și-au trecut
 Toți la tin' s'au abătut,
 Cu brinză i-ai hărănit,
 Cu lapte i-ai adăpat». ¹

Darnic, ospitalier, așa e înfățișat prin urmare ciobanul. Tot astfel e descris într'o altă colindă: Dumnezeu, petrecînd pe pămînt, ajunge împreună cu Sf. Petru (ori Sf. Ion) la casa unui om bogat și cere să fie găzduit, dar acesta nu-i primește și ei merg atunci mai departe pînă la casa unui om sărac, unui cioban, unde sînt bine ospătați; a doua zi, cînd pleacă, Dumnezeu îl răsplătește pe cioban lăsîndu-i o turmă mai frumoasă. ²

Bun la suflet, se înțelege pentru ce în alte împrejurări ciobanul ni se spune că nu e uitat de Dumnezeu, e apărat de el. Într'o variantă a cîntecului cunoscut despre păcurarul căruia i-a mîncat lupul oile Dumnezeu vede ce-l amenință pe păcurar care dormia și caută să-i vie în ajutor:

Așa somn ce mi-și dormia,
 Cojocel îi putrezia,
 Cîrligel îi ruginia.
 Dar Dumnezeu, ca un sfînt,
 Trimis-a ploaie cu vînt,
 Cu bucium a buciumat,
 Pe cioban l-a deșteptat. ³

Credințele populare concordă cu ce găsim în poezie pentru a atribui păstorilor suflet bun și curat, fără păcate. Într'o povestire despre cioban cum s'a dus la biserică se închipuește că el, uitîndu-se la toți adunați acolo, i-a găsit cu păcate și cînd, apropiindu-se de el, i-a dat vlădicăi a

1. A. Viciu, *Colinde din Ardeal*, 83; alte variante sînt indicate de Al. Rosetti, *Colindele religioase la Romîni*, 50.

2. A. Viciu, *Colinde din Ardeal*, 60; v. și I. Bibicescu, *Poesii populare*, 240; cf. Al. Rosetti, *Colindele religioase*, 49.

3. *Revista critică-literară*, I, 557.

înțelege că și el era tot așa, acesta, văzînd cu cine are de a face, i-a spus: «du-te, măi băiete, în pădure cu oile și vitele tale, fă fapte bune, că voi ce trăiți cu dobitoacele sînteți scutiți de păcate».¹ O altă povestire, asemănătoare întru cîtva cu cea dinainte, pleacă tot dela credința că cine trăește la oi e «bun la Dumnezeu»: un cioban nu fusese niciodată la biserică; oamenii îl tot îndemneau să meargă și el; într'o zi se hotărî și se duse să vadă și el slujba; ieșind preotul cu darurile, cum niciodată nu văzuse vre-un preot își zise: «iată Dracul» și sări cu măciuca. Nu făcuse rău, pentru că văzuse într'adevăr pe Necuratul pe acolo, și povestirea adaugă că el, fiind cioban, «era bun, fără păcate».² Fiind socotit astfel, nu e de mirare că ciobanul e privit ca în stare să facă minuni: să treacă pe apă ca pe uscat, sau să i se arate voința lui Dumnezeu prin vre-o icoană.³

La Aromîni un «deceu» pune în lumină bunătatea ciobanului în alte împrejurări și explică în același timp pentru ce e bine privit în cer: cînd Cristos era să fie răstignit și se adusesse cuiele care trebuiau bătute în trupul lui, unui păstor i se făcu milă și le fură; numai un Țigan se găsi să facă alte cuie; Cristos binecuvîntă atunci pe păstor.⁴

Asemenea credințe se întîlnesc cu altele din folklorul nostru. Sfințenia e legată adeseori, în mintea poporului, de vieața păstorească și de aceea se spune chiar despre unii sfinți a căror vieață nu e cunoscută astfel că au trăit ca

1. *Ion Creangă*, II, 90.

2. E. Niculiță-Voronca, *Dat. și cred. pop. român*, 312; cf. 311. În povestirea aceasta s'a amestecat și părerea despre cioban că e «prost» (v. mai departe).

3. *Ibid.* și 927. Cf. și ce se spune despre Mocanul privilegiat de Ursitoare, *Ion Creangă*, XI, 57; *Cărțile săteanului rom.*, 1878, 35 urm.

4. P. Papahagi, *Din lit. pop. a Aromînilor*, 787.

păștori¹. Insuși Dumnezeu e înfățișat în colinde ca stînd la stîna cu un fluier ferecat și păzînd oile,² iar într'o colindă se spune :

1. Despre Sf. Ion, de pildă, se crede că era și el păstor. S. Fl. Marian, *Sărbătorile la Romîni*, I, 215; ce se spune acolo despre el se potrivește cu povestirea amintită mai sus cu ciobanul care s'a dus la biserică. Alături de Sf. Ion și alți sfinți sînt socotiți în popor că au fost ciobani; așa Sf. Petru (*Ion Creangă*, XI, 28; E. Niculiță-Voronca, *Dat. și cred.*, 58; Șt. Tuțescu, *Colinde din popor*, 9), Sf. Dumitru ș. a. (Șt. Tuțescu, *O parte din sfinții poporului*, 11, 33). V. și o poezie publicată în revista *Ion Creangă*, VI, 275, care cu toate că e o grosolană alcătuire arată totuși tendința poporului de a privi pe sfinți ca păstori.

2. Diferitele variante sînt date de Al. Rosetti, *Colindele religioase*, 64. Într'o variantă (A. Viciu, *Col. din Ardeal*, 167) pe cînd Petru «bun voinic» păștea oile și ele sbierau, Dumnezeu le-a auzit și s'a coborît pe pămînt să întrebe ale cui sînt oile — Petru răspunde :

«D'ale tale ș'ale mele :
Eu le pasc și le grijesc,
Tu le crești și le 'mmulțești».

Iar Dumnezeu spune :

«Fie, Petre, toate-a tale,
Numai tu mie să-mi dai
La Sîn-Jorz
Un miel frumos,
La Ispas
Un brunj de caș,
Să 'mpărțim pe la săraci.

Darul păstoresc creștin e asociat aici, ca și altădată, de ajutoarea celor săraci. Cf. I. Răuțescu, *Colinde*, 43; G. Dem. Teodorescu, *Poesii pop.*, 41, unde ciobanul Nică primește dela Dumnezeu oile

Ca dela un bun părinte
Cătră fiul său cuminte.

Despre Isus Cristos că ar fi păzit oile cînd era «mic de șapte ani» v. colinda publicată de Șt. Tuțescu, *Taina ălvia*, 24.

Și la Aromîni se vorbește de Dumnezeu că ar fi păzit oile (P. Papahagi, *Din lit. pop. a Arom.*, 787).

Coborît-a Dumnezeu,
 Leru-i, Doamne,
 Dumnezeu și soțul său
 C'o turmă de oi domnești.¹

În legătură cu aceasta trebuie să amintim că ideea de sfințenie a ceea ce este păstoresc merge mai departe în credințele poporului. Oaia e socotită ca sfință² și se dau pentru aceasta mai multe explicații. După o legendă din Bucovina, când s'a născut Cristos Sf. Fecioară l-a ascuns în ieslea oilor ca nu cumva să fie omorît de Jidovii lui Iuda; oile îl hrăniră și-l încălziră și când veni Sf. Fecioară îl întrebă cum le zice la dobitoacele care îngrijise de el: Cristos îi spuse că sînt «oi», iar Sf. Fecioară zise: «blagoslovite să fie și sfințit să fie fructul lor.»³ La Aromini există o legendă asemănătoare, cu deosebirea că se spune că Cristos pentru ca să nu fie găsit de cei care-l căutau a fost ascuns de oaie sub coada ei.⁴ Folklorul aromîn cunoaște însă și un alt «deceu»: pe cînd umbla Dumnezeu pe pămînt îl cuprinse într'o zi o mare sete și întîlnind un văcar ceru să-i dea un pic de apă; acesta îi spuse că nu se poate duce să caute apă, că trebuie să stea să păzească boii; mer-

1. *Gazeta poporului*, Timișoara, 1886, 21 decembre; cf. At. Marienescu, *Colinde*, 53. Și despre Moș Crăciun țaranul nostru crede că ar fi fost cioban (S. Fl. Marian, *Legendele Maicei Domnului*, 29; T. Pamfile, *Crăciunul*, 114); uneori e numit «căpetenia ciobanilor» (Chest. N. Densușianu — ms. Acad. rom. 4556, f. 56).

2. D. Țichindeal pomenește cel dintîi această credință: «nemica nu e mai sfinț și mai curat decît oaia, zic Ardelenii noștri», *Fabule*, 1814, 425. Cf. A. Gorovei, *Credințe și superstiții*, 102; *Drum drept*. X, 719.

3. E. Niculiță-Voronca, *Dat. și cred. pop. rom.*, 39.

4. P. Papahagi, *Din lit. pop. a Aromînilor*, 715; cf. 765. Cum legenda caută să explice și de ce unele oi au coada lată, ea este de proveniență orientală, ca și rasa aceasta de oi. Și într'adevăr legenda e cunoscută și păstorilor din Asia mică, *Mélusine*, II, 44.

gînd mai departe, Dumnezeuzen întilni pe un oier care ascultă de rugăminte și se duse de-i aduse apă în căciulă; Dumnezeuzen binecuvîntă atunci oile să fie «vita» lui, iar pe boi îi blestemă.¹

Povestirea aceasta ne dnce la o colindă nude tema e inversată: oaia e blestemată, pe cînd boul e blagoslovit. Cuprinsul colindei e acesta: Maica Domnului, avînd să nască, se duse la ieslea oilor, dar nîn ptutu sta acolo «de sbieratul oilor» și «de săritul mieilor»—de aceea le blestemă; porînd mai departe, se opri la ieslea cailor, dar nici acolo nu putu afla liniște; nnumai la ieslea boilor putu găsi sălaș bun și de aceea îi binecuvîntă.² Dnpă o altă versiune, nu din colinde, Maica Domnului a blestemat oile pentru că a speriat-o un cioban cînd s'a dus la biserică.³ Avem aici un element folkloric care ne îndepărtează de ce am constatat mai înainte. Oaia blestemată e ceva împotriva felului de a vedea al poporulni nostru, împotriva păstoritului dela noi. Cum să se explice acest fapt? De signr nu altfel decît admitînd că pștec nu strat folkloric vechi și în acord cu îndeletnicirea de păstor a Romînului s'a suprapus un altul relativ mai non și caracteristic pentru altfel de vieață. După cum vom vedea mai departe, păstorii s'au găsit de multe ori în conflict cu plugarii și aceștia au arătat totdeauna dispreț, dușmănie, față de cei dintii. Cum, de altă parte, folklorul plugarilor se deosebește de al ciobanilor, cînd unul s'a întilnit cu celălalt și condiționile de vieață au fost favorabile răspîndirci, impunerei chiar, a celui dintii, cu vremea ceea ce era păstoresc a ajuns să fie pus în nmbă, să fie prezentat în colori puțin simpatice. Deoarece nota ostilă păstoritului am văzut că apare în special în colinde și deoarece acestea știm că au în parte caracter slav, putem

1. P. Papahagi. *Din lit. pop. a Aromînilor*, 809.

2. Și asupra acestei colinde, v. Al. Rosetti, *Col. religioase*, 34.

3. T. Pamfile. *Ingerul Romînului*, 38.

presupune că sub înfrurirea slavă s'a introdus elementul pe care l-am constatat. Slavii fiind înainte de toate agricultori — și, ca atare, se știe ce mare influență au avut asupra noastră în atingerile cu ei —, dela ei am primit multe motive folklorice imprimate de natura ocupațiunii lor, și ca un motiv de felul acesta trebuie privit acela pe care l-am relevat. Colindele, urările de Crăciun și de anul nou de proveniență slavă se referă la vieața agricolă, așa că pătrunzând la noi au adus elemente deosebite de cele păstorești. În conflict cu acestea, dar adoptate cu vremea, tot mai mult de plugarii dela noi și mai ales după ce păstoritul pierdu din vigoarea și extensiunea lui de altădată, a fost natural ca ele să dea folklorului nostru ceva împotriva tradiției, împotriva păstoritului românesc în care oaia era privită cum am văzut, ca prețuind mai mult decât orișice.

Eterogenitatea motivului folkloric de care ne ocupăm se poate, de altfel, urmări în seria de colinde unde oaia e blestemată, pe cînd boul e binecuvîntat. Acolo se vorbește despre boi în legătură cu vieața agricolă; Maica Domnului le spune :

Fire-ați alduiți
Și blagosloviți!...
Iar voi s'avcți saț
Pe brazdă mergînd
Cu gura rupînd¹.

și în alte variante:

«Fire-ați, boi blagosloviți!
Ziua cînd veți fi la jug,
Cînd plugarul va prinzi
Voi încă veți hodini.»²

1. T. Daul, *Colinde și cîntece populare*, 19.
2. A. Viciu, *Colinde din Ardeal*, 46.

«Fire-ați voi, boi, alduiți
De mine, de Fiul sfînt
Car' s'a născut pe pămînt!
Toată ziua să arați,
Nemîncați, neadăpați ¹.»

Nu mai încape indoială că unde se vorbește astfel în colinde avem de a face cu concordanțe de vieață plugă-rească. ²

Pentru caracterul de sfințenie atribuit la ceea ce stă în legătură cu păstoritul — afară de inconsecvența care am văzut că-și găsește o explicație—va mai trebui să amintim și credința după care și fluierul a fost făcut de Dumnezeu. ³

Din toate aceste mărturii reiese limpede că tot ce atinge vieața păstorească e răsfrîns în folklorul nostru cu trăsături semnificative și, încadrat în credințele creștine, apare într'o lumină care-i dă un prestigiu deosebit. ⁴

1. *Ibid.*, 43.

2. Se poate compara în această privință credința despre griu, binecuvîntat tot de Maica Domnului : S. Fl. Marian, *Legendele Maicei Domnului*, 87; cf. E. Niculiță-Voroncea, *Dat. și cred. pop. rom.* 132. Motivul are aceeași origine.

3. Iată ce se povestește cu privire la aceasta : «Dumnezeu cînd a fost pe pămînt a păscut oile. El a făcut fluierul și l-a pus sub lina oiei; cînd la tunsul oilor ciobanii au dat de dînsul, Dracul a căutat să facă și el ceva, așa a făcut scripca, dar ca să n'o găsească nimeni a ascuns-o într'o capră... Fiind că fluierul e făcut de Dumnezeu, așa-i blagoslovit cîntecul din el să fie plăcut, iar scripca, lucrul Dracului, să se bată dela dînsa», *Șezătoarea*, I, 156.

La Aromîni se povestește și despre cîne că a fost dat de Dumnezeu ca tovarăș ciobanilor (P. Papahagi, *Din lit. pop. a Arom.* 787, 811; *Basme aromâne*, 19).

4. Asupra folklorului păstoresc și creștin multe alte observații ar putea fi adăugate la cele pe care le-am făcut; am relevat numai partea esențială pentru lămurirea faptelor de care ne ocupăm. Nu numai la noi, ci și în alte părți există un bogat folklor care arată foarte strîns legături între păstorit și creștinism. Din acest folklor, alături de faptele istorice, s'ar ajunge la concluzii interesante nu numai asupra

După aceste constatări și revenind la caracterisările cu privire la cioban, rămâne să relevăm că folklorul nostru îl înfățișează și altfel, luându-l ca subiect de satirisare.

Nota satirică cea mai blindă e când se repetă vre-un proverb pe sama ciobanilor¹, ori se ia în râs felul cum vorbesc ei, în special Mocanii. Graiul celor dela munte și mai ales al păcurarilor ardeleni nu se putea să nu pară ciudat celor dela șes și de aceea prin sate circula multe glume ale acestora pe socoteala celorlalți.²

Tonul satiric se înăsprește altădată, într'un șir de strigături care arată pornirea, ura chiar, împotriva ciobanilor din Ardeal, «Ungurenilor» — culegerile ne aduc des aceste versuri satirice :

Ungurean cu suman scurt.
Nu ședea în Moldova mult.
Ci te du la țara ta.
De-ți mănincă slăniua.³

Ungurente, vreme rea,
Ce-ai cătat în țara mea ?
Ia-ți gluga și sarica
Și te du în țara ta⁴.

vieței păstorești din trecut, ci și asupra creștinismului, răspîndirei și caracterului său în unele ținuturi — chestiune ce nu a fost urmărită pînă acum, după importanța pe care cred că o are. Cu alt prilej sper să cercetez de aproape această problemă.

1. Iar ciobanul ca ciobanul :
Nu știe ce e șofranul,

Gr. Tocilescu, *Mat. folklor.*, 103, 104, 108.

2. V. de pildă un dialog între doi Mocani în *Șeătoarea*, I, 149. și snoava cu ciobanul care a băut bere. G. Popescu-Ciocănel, E. Patriciu și G. Salviu, *Brașoave*, 18.

3. *Șeătoarea*, I, 71 ; cf. Hasdeu, *Etym. magnum*, 1527 ; T. Pamfile, *Jocuri de copii*, în *Anal. Ac. rom. mem. secf. lit.*, XXIX, 267 ; C. Rădulescu-Codin, *Comorile poporului*, 22 ; cf. 119, unde Ungureanul e numit «liftă spurcată» ; S. Fl. Marian, *Hore și chiuituri*, 9, 51 (în variauta din urmă : «Ardelean» în loc de «Ungurean») ; Chest. N. Densusianu : ms. Acad. rom. 4549, f. 22.

4. Chest. N. Densusianu : ms. Acad. rom. 4546, f. 347.

ori :

Ai, săracul Ungurean,
 Ungurean de pe Grindine.
 Cu opinci de scroafă vie,
 Cu cojoc de bou bălțat,
 Căciulă de cîine turbat ;
 Opincile grohăc.
 Cojocul boncălue,
 Cujma 'n cap horăe.
 Ai, săracul Ungurean,
 El cînd vede-un putregai.
 Fuga, fuga că-i mălai ;
 El cînd vede-un fir de lină,
 Fuga, fuga că-i slănină.¹

Ura merge uneori pînă acolo încît i se spune Moca-
 nului că n'are ce căuta la horă :

Mocănașul, mocănaș,
 Nici în horă să nu-l lași.²

De unde această dușmănie față de Mocani, Ungureni.³
 Ni se desvăluie aici ceva caracteristic din sufletul țăranului :
 plugarii au privit totdeauna cu dispreț, dușmănos chiar, pe
 ciobaii, iar aceștia au răspuns tot astfel. Strigăturile pe

1. *Șezătoarea*, XVI, 57 ; cf. *ibid.*, I, 214 ; *Ion Creangă*, IX, 248 :
 S. Fl. Marian, *Hore și chiuituri*, 36, 43, 48 ; v. și alte strigături la
 adresa Ungurenilor : *Șezătoarea*, I, 218 ; XIV, 155 ; S. Fl. Marian,
Hore și chiuituri, 37, 43, 55, 80, 86, 87, 110 ; în citeva din aceste
 chiuituri cel satirisat e «Ungurean de pe Săliște», ori «Mureșan».

2. Fl. Cristescu, *În mijlocul horelor*, 31.

Cf. T. Pamfile, *Cîntece de țară*, 162, 163 :

La oi, la oi, măi Mocane..
 Tu să stai să le păzești,
 La fete să nu gîndești.

3. Intr-o strigătură din Moldova (T. Pamfile, *Cîntece de țară*,
 305) se spune precis :

Măi Mocane dela oi,
 Ce tot vii vara la noi ?

care le-am relevat circulă prin părțile din Muntenia, Moldova și Bucovina pe unde au trecut ciobani cu oile din Ardeal și în trecerile lor nu au găsit bună întâmpinare la țărani plugari de dincoace.¹ Felul cum se privesc între ei plugarii și ciobanii, exclusivismul lor, e cunoscut cui a petrecut la țară, dar iată o mărturie care poate fi citată (e de pe unde plugarii sînt numiți Cojani): «O ură moștenită se cunoaște foarte bine între... Cojani și Mocani. Se socotesc unii pe alții ca oameni fără nici o valoare... și se tratează la diferite ocazii cu multă dușmănie. Ura merge pînă acolo că dacă chiar unul din ei [Cojani] ar îmbrăca portul zis mocănesc, este disprețuit întru citva de ceilalți».²

Ostilitatea aceasta între ciobani și plugari nu e ceva propriu vieței dela noi, ci un fenomen care s'a întîmplat pretutindeni unde ei au venit în atingere, și în special

1. Cîteodată chiar ciobani de dincoace nu s'au arătat prietenoși cu cei de dincolo, așa că în strigături de felul celor amintite pot să fie uneori și ecouri ale acestei dușmăanii. Și între ciobanii din diferite ținuturi se întîmplă deseori neînțelegeri, învrăjbi, și despre aceasta vom vorbi mai de aproape cînd vom studia *Miorîța* în legătură cu transhumanța.

Că, totuși, fondul satiric e în primul rînd conflictul între plugari și păstori se vede și din strigături unde se spune despre Ungurean că dacă ar semăna grîu nu s'ar alege cu nimic:

Nici de vreme, nici tîrziu
Nu'i mîncea mălai de grîu.

S. Fl. Marian, *Horă și chiuături*, 110;
cf. 37, 55.

2. Chest. N. Densusianu : ms. Acad. rom. 4545, f. 82. Cînd sînt la joc Cojanii zic despre Mocani :

Unde joacă doi Mocani
Parcă joacă doi vultani

la care aceștia răspund :

Unde joacă doi Cojani
Parcă joacă doi curcani.

P. Pirvescu, *Horă din Cartal*, 51; cf. Hasdeu, *Etyim. magnum*, 1527; *Anal. Acad. rom., mem. secf. lit.* XXIX, 267.

acolo unde vieața păstorească a ajuns la o mare dezvoltare și a fost legată de transhumanță, de nomadism.¹

Dacă e să explicăm această ostilitate, găsim că ea a pornit dintr'un fel de superioritate pe care și-au atribuit-o atât păstorii, cât și plugarii: și unora și altora li s'a părut că ocupațiunea lor e cea mai de samă, de unde disprețul reciproc cu care s'au privit; pe urmă, deosebiri de vieață, alte obiceiuri, alte credințe, la unii și la ceilalți, au făcut ca păstorii să se simtă streini de plugari, și invers. Ceea ce însă cu deosebire i-a făcut să trăească în dușmănie sînt conflictele pornite din utilizarea, stăpînirea pămîntului: ciobanii s'au crezut de multe ori stăpîni nu numai pe munți, ci și pe cîmpii, și pe unde se întindeau semănături ei veniau cu turmele lor, neținînd samă de munca plugarilor, care astfel nu puteau decît să prindă ură asupra celor care-i turburau.²

Toate acestea împreună făcură ca asupra păstorilor să se deslănțue patima altor țărani și să fie prezentați în colori defavorabile, cu atât mai accentuate cu cît elementul ostil lor a ajuns dela o vreme să precumpănească, așa cum s'a întîmplat la noi în cele mai multe ținuturi.

E ușor de înțeles atunci de ce despre ciobani se vor-

1. Descriînd vieața păstorească din Algeria, A. Bernard și N. Lacroix. *L'évolution du nomadisme en Algérie*, Alger-Paris, 1906, 5, observă: «le conflit entre le pasteur et le laboureur est fatal, et leur lutte aussi ancienne que l'histoire»; cf. 51 urm.

2. Cu privire la asemenea conflicte un cioban din Ardeal care fusese cu oile spre Dunăre îmi povestea cum s'a încăierat cu pîndarii dela o moșie: «ei au crezut că am culcat grîul... și au sărit cătră noi și noi am sărit cătră ei», *Grîul din Țara Hațegului*, 213; un altul, tot din Ardeal, după ce fusese prin Bărăgan la întoarcere spunea că și-a urmat astfel drumul: «la întors am trecut pe la București, am luat șoseaua mare, că... ne omoară Romîni cu parul dacă trecem prin semănături», *ibid.*, 215.

Pentru apărarea ogoarelor de trecerile ciobanilor cu turmele lor pe acolo, în documentele noastre vechi se vorbește de măsurile care

bește rău și altfel de cum am văzut. Pentru mulți ei trec drept «proști» și la țară se povestesc multe ca să fie arătați astfel. Ciobanul care s'a dus la biserică și a ris lumea de el, ori a fost pedepsit pentru vre-o nerozie a lui,¹ ciobanul care și-a schimbat meseria și s'a arătat neîndemînatec,² ciobanul care a batjocurit luua ș. a.³ sînt povestiri care se aud des pe la șezători. Traiul departe de oameni, firea închisă și stingăcia pe care o arată de multe ori cînd nu e în lumea lui au contribuit de asemenea să fie privit astfel, deși nu-i lipsește vioiciunea, istețimea⁴ și are un fond

erau luate — așa într'un document din 1775 (G. Ghibănescu, *Surete și izvode*, IX, 284) se spune: «unde or vrea să-și ție oile să nu le ție în silă pe moșia nimăruia, ce în tocmală și cu învoială cu stăpinul moșii să pui oile, iar pe unde or trece, în trecătoare ferind țarinile, de loc slobod să nu fie oprîți, iar, făcînd stricăciune, sa plătea-că și sū să și pedepsască.»

Despre conflicte între păstori și agricultori găsim mențiuni și la scriitorii vechi; v. de pildă ce spune Strabon. V, 2, 7, cu privire la păstoria din Sardinia. Cf. și L. von Schlözer, *Unter sardischen Hirten*. Berlin, 1911, 27.

1. *Ion Creangă*, IX, 216; G. Popescu-Ciocănel, E. Patriciu și G. Salviu, *Brașoave*, 244; *Țara Oltului*, 1909, 11 sept.

2. *Ion Creangă*, I, 112; cf. Șt. Tuțescu, *Taina ăluia*, 47; în povestirea care se publică acolo se vede și intenția de a arăta că nu poate fi potrivire între vicața păstorească și cea agricolă.

3. C. Rădulescu-Codin, *Legende, tradiții și amintiri istorice*, 1: cf. G. Ciușanu, *Superstițiile poporului român*, 84, unde e amintită o credință contrară.—Despre ciobanul nevleg v. T. Pamfile, *Ingerul Românului*, 37, 161 urm.

4. Chiar în povestiri populare care fi sînt nefavorabile se arată la sfîrșit că altfel este firea lui; v. de exemplu ce se spune despre un cioban, care părea nerod, dar pe urmă s'a arătat foarte isteț, într'o variantă a poveștii *Norocul și Mîntea*: T. Pamfile, *Ingerul Românului*, 164. De altfel, de multe ori se vorbește de priceperea, vioiciunea la minte a ciobanului (cf. C. Rădulescu-Codin, *Legende, tradiții și amintiri istorice*, 72 urm.; E. Niculiță-Voronca, *Dat. și cred. pop. rom.*, 677; G. Popescu-Ciocănel, E. Patriciu și G. Salviu, *Brașoave*, 273.)

sufletesc bogat, însușiri frumoase pentru cine știe să-l cunoască, să-l judece altfel decît după unele aparențe.

Trecînd peste ceea ce aduce cîteva note discordante în felul de a ni se înfățișa vieța și firea ciobanului, reiese destul de limpede din alăturările pe care le-am făcut că în folklorul nostru păstoritul și cei care se îndeletnicesc cu el găsesc cuvinte bune și, mai mult, se bucură de un prestigiu care merge uneori pînă la credința că ce este păstoresc a fost lăsat de Dumnezeu

„PRIMĂVARA“ MAMA NOASTRĂ

„PRIMAVARA, MAMA NOASTRA“

Intr'un studiu¹ în care căutam, acum câțiva ani, să fixez câteva puncte din problema păstoritului spuneam cu privire la ceea ce găsim așa de caracteristic în doinele noastre: « Pentru Românul păstor primăvara era anotimpul așteptat cu nerăbdare, era visul lui de pribeag, ca să pornească iar cu turmele la munte, să găsească acolo pășunile îmbelșugate. Sufletul lui tresăria când înfrunzia codrul și mulțumirea ce-l cuprindea că poate, în sfârșit, să ia din nou drumul peste plaiuri îl făcea să cînte un duios *foaie verde*» (25). Mă referiam atunci la câteva versuri din poesia noastră populară pentru a da o confirmare acestei păreri, dar de data aceasta, reluînd chestiunea, voi aduce un material nou și mai bogat, care va pune în evidență și mai bine că acele cuvinte mîngîietoare și de viziune înseninată cu care încep atîtea doine dela noi sînt un ecou al vieții păstorești, au un fond de minunat realism derivat spre poezie.

Cînd Alecu Russo culegea cîntecele noastre dela țară, undeva a auzit o doină care nu se putea să nu-i rămîna întipărită în minte și de aceea a ținut să o citeze cînd a venit să vorbească despre însemnătatea și frumusețile poeziei noastre populare. Doina care-l impresionase era aceasta:

1. *Păstoritul la popoarele romanice: însemnătatea lui lingvistică și etnografică*, 1913.

Primăvară, mama noastră,
 Ia zăpada de pe coastă,
 Iarba verde să mai crească,
 Sufletu-mi să-mi răcorească,
 Să-mi aud cerul tunînd,
 Să mai văd turme păscînd ¹.

Nu pare să fie redată tocmai cum o auzise — versurile dela mijloc nu sună de tot popular; după obiceiul timpului, se vede că Russo le-a prefăcut, dar motivul e autentic, popular, pentru că iată cum sună aceeași doină așa cum a fost culeasă mai în urmă:

Primăvară, doamna noastră,
 Ia zăpada de pe coastă,
 Desfundă păraele
 Să pornească oile. ²

Altădată în jurul 'sentimentului de așteptare nerăbdatoare a întoarcerii primăverii pentru ca să fie pornite oile la munte se asociază și alte sentimente, cum se vede din acest cîntec din Bihor:

Adă, Doamne, adă iară
 Drăguța de primăvară,
 Iarba și codrul să răsară,
 Să ies cu turma pe-afară,
 Călugării ³ să'nflorească,
 Mîndra calea să-mi pîndească;
 Eu cu ea să mă 'ntîlnesc,
 De dragoste să-i vorbesc. ⁴

1. A. Russo, *Scrieri*, publ. de P. V. Haneș, 190.

2. Manuscisele I. Pop Reteganul (la Acad. rom.). Doina e din Păucinești (Țara Hațegului).

3. O plantă.

4. *Tribuna poporului*, Arad, 1897, 19 iulie; cf. S. Fl. Marian *Poesii pop.*, II, 145.

În locul primăverii se vorbește în alte doine de vară
ca timpul așteptat de cioban :

De-ași ajunge pîn'la vară,
Să mai ies în munte iară,
S'aud brazii ujuind
Și băcioaiele mulgînd,
Fetele 'n frunză zicînd.¹

Nu este nevoie de multe deslușiri pentru ca să se înțeleagă de ce cîntecele țaranului nostru vorbesc astfel și cit de prețioase sînt asemenea mărturii ca să pătrundem tainele inspirației populare.

Pentru cioban iarna nu putea fi decît un șir de luni triste, o silită desprindere din viața lui în larg și cu privilegiți încîntătoare, așa că aștepta cu dor nespus să se sfîrșească posomorîrea, lîncezeala, și să vadă soarele de primăvară, să mine iar, voios, oile pe văi și prin locuri sihastre. Și odată cu împlinirea dorului său, văzînd cerul înviorîndu-se și codrul înfrunzînd, se putea să nu-și arate bucuria lui cu vre-un cîntec în care «frunză verde» răsuna ca un imn adus primăverii? ²

Acesta e înțelesul adevărat și simplu, pentru că pleacă dela realitate, al vorbelor primăvăratece din fruntea atîtor doine și pentru care s'au dat fel de fel de explicații, chinuite, artificiale.

Să vedem aici — cum s'a zis de atîtea ori — o dovadă a dragostei Romînului pentru natură, expresiunea directă a ceea ce sub influența poeziei culte ne-am deprins să numim

1. *Graiul din Țara Hațegului*, 202; cf. 206, 221, 225.

Pentru aromîni v. versurile pe care le-am reprodus în *Păst. la pop. romanice*, 25.

2. Ion Păcuraru, pe care l-am mai amintit, îi spunea lui I. Pop Reteganul: «primăvara cînd da frunza, toată lumea era a mea», *Gazeta Transilvaniei*, 1896, 28 iulie.

sentimentul naturii — ar fi o exagerare, o falsificare a psihologice celor simpli¹. Nu idealismul poetic la care ne gândim sub înrîuriri literare l-a făcut pe țăranul nostru să cînte primăvara, ci preocupări de viață a lui în legătură cu ceea ce era pricină iudeletnicirii la care era dat — deci, în fond, ceva prosaic, ceva de ordine practică. Dacă, într'adevăr, sentimentul de poetizare a naturii ar fi dictat ce am văzut și ce ne dă în atîtea rînduri poezia populară, atunci ar rămînea neexplicat pentru ce nu au fost cîntate de el mai des și alte motive, alte priveliști. Întinderile mari pe care le-a străbătut de atîtea ori cu oile în timpul iernei, în căutarea de pășuni «la baltă» — vom urmări mai de aproape și această latură a vieții păstorești —, întinderi care aveau și ele poezia lor, nu sînt cîntate cum se întîmplă cu primăvara, cu codrul înfrunzit, cu cîmpul cu florile etc. Și, în contrast cu primăvara, nu putea fi oare poetisată și toamna, căci pentru cine admiră frumusețile naturii și ea ofere tablouri fermecătoare? Nu că toamna nu ar fi amintită în doinele noastre, vom vedea că se vorbește și de ea uneori, dar fără a-i găsi vre-un farmec, cu totul altfel ca despre primăvară, cu un sentiment de nemulțumire la apropierea ei, cu un fel de ură chiar, ceea ce, cum vom vedea iarăși, își găsește explicația tot în împrejurările de viață păstorească și în felul de a privi lucrurile propriu ciobanului.

Lîngă cioban poezia populară pune și oile să dorească primăvara — apropiere firească cît timp poporul e deprins să atribue și animalelor ce trăesc pe aproape și îi sînt dragi sentimente la fel cu ale omului. Într'o colindă cetim:

1. De cînd Russo, ca și Alecsandri și alții din generația lui, a scris că poezia noastră populară «arată dragostea nemîrginită a Românului pentru frumusețile naturii, ca o moștenire virgiliană» (*Scieri*, 190), se repetă meren această părere, cu clișee de retorică romantic, dar e vremea să ne desfacem de ea și să interpretăm altfel folclorul nostru.

Colo, colo dup'un deal,
 Este-un biet de păcurar,
 Cu-o turmă mare de oi.
 Toate oile zăcea,
 Numai una viorea
 Sta în loc și se ruga
 La Măicuța Precesta
 S'o scoată din iarn'afară
 La drăguța primăvară.¹

În cele mai multe variante păcurarul e Dumnezeu și
 oia se roagă lui astfel:

Scoate-mă din iarn'afară,
 Că eu bine te-oi cinsti
 Și frumos ți-oi mulțumi:
 La Sin-Jorz
 C'un miel frumos,
 La Ispas
 Ți-oi da un caș.²

Primăvara, cîntată astfel, ne duce spre alt ceva ce e
 tot așa de caracteristic în poesia noastră populară. Odată
 cu înfrunzirea codrului se arată cucul, și cîntecele păsto-
 rești nu se putea să uite și acest semn de schimbare a
 vieții așa de dragă ciobanilor. Într'o baladă a lui Costea
 se spune:

1. *Gazeta Transilvaniei*, 1903, 14 decembrie.

2. T. Danl, *Colinde*, 8; cf. At. Marinescu, *Colinde*, 162; A.
 Birseanu, *Cincizeci de colinde*, 19; A. Viciu, *Colinde din Ardeal*, 166,
 167; *Graiul din Țara Hașegului*, 173; *Gazeta poporului*, Timișoara,
 1886, 3 ianuar; Șt. Tuțescu, *Colinde din popor*, 10; *Tribuna*, Sibiu,
 1887, 17 februar. Într'o altă colindă (T. Bud., *Poesii pop. din Mara-
 mureș*, 69; cf. 73) se spune:

Mare iarnă a picat,
 Oile toate-au sbierat,
 Dumnezeu le-a auzit,
 Jos la ele-a coborît....
 Să le-aducă flori de vară.

Primăvara prinse-a da,
Cuculețul a cînta:
Inima 'n ciobani crește. ¹

Să ascultăm și alte cîntece. Intr'unul se zice despre
cuc că el cîntă anume pentru ciobani :

Cucule cu pene rari.
Mîndru cînți la păcurari. ²

Și tot așa în aceste doine :

Cîntă cucu 'n par de vie,
Eu-am gîndit că-mi cîntă mie,
Dar ăla nu-mi cîntă mie,
Că-i cîntă la păcurari. ³

— Auzii, nan', auzii,
Auzii cucul cîntînd
Și mierluța fluierînd ?
— Ieși afară și-l ascultă,
Să vezi pe ce cloambă cîntă ;
Eu gîndiam că-mi cîntă mie,
Dar el cînt' a ciobănie. ⁴

1. *Tribuna*, din Sibiu, 1888, 23 septembrie.

2. *Familia*, XXII, 31 ; cf. *Tribuna*, din Arad, 1900, 1 iulie ; V. Onișor, *Doine și strigături*, 112.

3. *Ion Creangă*, VI, 156.

4. *Travian*, 1869, 27 april. În legătură cu ciobănia e pus cîntecul cucului în balada *Codreanu* :

Cucul cîntă pe-o cătină,
Codrean se sue la stîină.

Țara nouă, II, 469 ; cf. A. Vasiliu, *Cîntece, urături și bocete*, 95.

De asemenea în acest pasaj din balada *Cuculețul* :

Ele-au rătăcit
Și n'au auzit...

Cîteva versuri numai vin și ele să ne lămurească o problemă a folklorului nostru : însemnătatea pe care o are în poezia și credințele dela țară pasărea «cu pene sure». În bucuria de a vedea întorcîndu-se primăvara, nu era firesc ca să simtă ciobanul nostru și bucuria că poate auzi iarăși cîntecul cucului? Înțelegem atunci pentru ce cucului țăranul îi zice «măria ta»¹, ori «sfinția ta»², pentru ce pe lîngă atîtea credințe legate de numele lui³ unele se referă direct la vieța păstorească.⁴

Nici cioban hăind,
Oile pornind,
Doar cucul cîntînd.

Gr. Tocilescu, *Mat. folklor.*, 5.

1. A. Vasiliu, *Cîntece, urături și bocete*, 139; cf. T. Pamfile, *Jocuri de copii*, în *Anal. Acad. rom., mem. s. lit.* XXIX, 353, 354; *Jocuri de copii* (în cul. din «Vieța pop. rom.»), 60-61.

2. *Familia*, VII, 271. De altfel, se și spune că el e «pasăre sfință»: S. Fl. Marian, *Ornitologia*, I, 18.

3. «Cucul este prorocul săteanului nostru», Iarnik-Birceanu, *Doine și strigături*, 334.

4. «Crede poporul român că cucul are putere asupra oilor», S. Fl. Marian, *Ornitologia*, I, 48 (lămuriri mai de aproape acolo și la Candrea-Densusianu, *Dicț. etim.*, n-rul 418; cf. *Păst. la pop. române*, 26).

Nu se pot lua mult în samă versurile pe care Marian, *l. c.*, 31, le dă după o colecție inedită și unde cucul e blestemat de un cioban :

Legea ta de cuc bălan!
Ți-am plătit să-mi cînti un an,
Tu nu mi-ai cîntat de-un ban.
Mi-ai cîntat pe munți la oi
Tot a scîrbă și nevoi.

E ceva cu totul izolat; o izbucnire de nemulțumire a vre-unui păcurar care a avut să indure unele neajunsuri—arunțit și alteori asemenea accente răzlețe (y. mai sus).

Cucul e blestemat și alteori în legătură cu împrejurări speciale, cum e în acest cîntec care merită să fie citat, pentru că ne duce, în parte, tot spre vieța ciobănească :

Pasăre, cucuț frumos,
Mi-ai cîntat mie din dos,

Nu numai la noi, dar și aiurea pasărea vestitoare a primăverii și misterioasa pribeagă a fost cîntată în legătură cu vieața păstorească. O poezie pe care a scris-o Alcuin,¹ *Conflictus veris et hiemis*, pe o temă obișnuită în exil mediu, «contrastul» între iarnă și primăvară, începe astfel :

Conveniunt subito cuncti de montibus altis
Pastores pecudum vernali luce sub umbra
Arborea
Omnes hi cuculo laudes cantare parabant.¹

Iar mai departe spune :

. . . veniat cuculus, pastorum dulcis amicus...
. . . citius, cuculus, nunc ecce venito!
Tu iam dulcis amor, cunctis gratissimus hospes...
Salve, dulce decus, cuculus, per sæcula salve!²

Cucul e numit deci aici «prietenui scump păstorilor», cum în aceeași poezie i se zice în altă parte «pasărea cea mai dragă» («carissimus ales»). Aceasta arată că ceea ce găsim în folklorul nostru are și de data aceasta filiațiuni

Să trăesc cu mult amar.
Cu amar din cătănie,
Cu a Neamțului simbric.
De-ași ști unde locuești,
Ce fel de pasăre ești,
Cu pușca te-ași împușca,
La vulturi te-ași arunca ;
Nici așa nu te-oi lăsa,
Ci mai rău te-oi blestema...
Cînd s'a 'mpărțit binele
Fost-am dus cu oile ;
Nu-s' cum, focu, s'a 'mpărțit,
Că puțin mi s'a venit.

V. Onișor, *Doine și strigături din Ardeal*, 103.

1. Lui Alcuin e atribuită de E. Dümmler, pe cînd alții (A. Ebert, *Allgem. Gesch. der Lit. des Mittelalters im Abendlande*, II, 68) cred ea a fost compusă de un elev al acestuia, Dodo.

2. *Monumenta Germanicæ historica: Poetæ latini*, I, 270, 272.

îndepărtate, se razimă pe un substrat popular care a fost cunoscut și altora, însă motivul inițial trebuie să presupunem că a fost desvoltat, a căpătat mai multă amploare în mediul nostru păstoresc și prin aceasta apare cu o deosebită semnificație.¹

Dar să privim chestiunea și din alt punct de vedere, să vedem dacă alte fapte nu ne duc la aceleași concluzii asupra caracterului fundamental păstoresc al folklorului nostru. Faptele la care ne vom referi vor fi ca o contra-probă pentru ceea ce am căutat să punem în evidență mai înainte.

Nu numai în legătură cu păstoritul, ci și cu plugăritul e amintită primăvara în cîntecele noastre populare. Iată cîteva versuri desprinse din diferite culegeri:

Frunză verde foi ș'o fragă,
 Ia treci, iarnă, mai de grabă,
 Să mă văd în primăvară...
 Frunză verde foi ca rugul,
 Și să mai văd umblînd plugul.²

De-și ajunge 'n primăvară,

1. Cu privire la pasajul din poesia lui Alcuin unde e amintit cucul A. Ebert, *l. c.*, 69, observă: «Der Kuckuk wird in dieser Ekloge... nach germanischer Sitte als der Kûnder des Frûhlings betrachtet und gefeiert» (cf. W. Ganzenmûhler, *Das Naturgefûhl im Mittelalter*, Leipzig-Berlin, 1914, 60, 81. care adaugă că e și ceva celtic, nu exclusiv germanic, cînd cucul e iufățîșat de Alcuin ca vestitorul primăverei). Nu numai de Germani însă (sau de Celți) e privit astfel cucul (în unele părți e numit de aceea «Frûhlingsvogel»: H. Suolahti. *Die deutsch. Vogelnamen*, Strassburg, 1909, 7), ci și de alte popoare, cum era firesc (cf. E. Rolland, *Faune populaire*, II, 83; IX, 130 urm.; O. Schrader, *Reallexikon der indogerm. Altertumskunde*, 483). Ceea ce e mai important în pasajul dela Alcuin e că despre cuc se vorbește în legătură cu vieța păstorească, și aceasta ne duce mai departe de ce ar fi germanic, sau celtic.

2. *Ion Creangă*, VIII, 215.

Să-mi scot plugul din cămară
 Și să-l pun în brazdă iară,
 Ca să ar, s'agonisesc,
 Porția să mi-o plătesc.¹

Mă uitai la răsărit,
 Văzui primăvara venind...
 Plugul meu la cîmp mergînd.²

Mă urcai în deal, în luncă,
 Văzui lunca 'mbobocită
 Și cîmpia înflorită
 Și plugurile brăzdînd
 Și oamenii semănînd.³

Colea primăverile
 Cîntă păsărelele,
 Iesu-mi plugurelele.
 Bărbații-s cu plugurile,
 Nevestele bat crișmele.⁴

Vine zi de primăvară
 Și oamenii-s toți pe-afară:
 Cei bogați cu plugurile...⁵

Frunzuliță solz de pește,⁶
 Primăvara că-mi sosește,
 Cîmpurile că-mi verzește,
 Mîndra la pînză 'nălbește,
 Neica de plug se gătește;
 Cînd neica plugul pornește
 Mîndra 'n luncă hăulește —
 Cine-i om atunci trăește.⁶

1. T. Bud, *Poesii pop. din Maramureș*, 46.

2. *Ion Creangă*, VIII, 216.

3. Gr. Tocilescu, *Mat. folklor.*, 385.

4. S. Mindrescu, *Lit. și obiceiuri pop.*, 109.

5. S. Fl. Marian, *Hore și chiuituri*, 147.

6. Gr. Tocilescu, *Mat. folklor.*, 368. V. și revista *Muscelul*, 1908,
 215; *Floarea darurilor*, II, 188.

Comparînd aceste versuri cu acelea unde am văzut vorbind ciobanii, nu se poate să nu constatăm marea deosebire dintre ele: avem de a face de data aceasta cu ceva ce nu are vigoarea, puterea de sentiment și concentrarea inspirației populare așa cum ne-am deprins să o vedem; sînt versuri sărace, prosaice, trăgănate, cu umpluturi, cu amănunte care le fac să lincezească și ne aduc aminte de ucruri puțin poetice din viața dela țară; în schimb, cît snflet și cîtă concentrare, cît lirism de izbucnire în cîteva cuvinte a unei dorințe neliniștitoare, a așteptării frenetice după ceea ce trebuie să aducă mari bucurii am văzut că ne aduc doinele unde primăvara e cîntată în legătură cu păstoritul. Și nici unele din cîntecele din urmă nu ne dau pe acel tipic «primăvară, mama noastră». O singură dată în toate poeziile plîngărești am întîlnit această exclamație, această chemarea vremii înviorătoare—e într'un șir de versuri din Țara Făgărașului (Comăna-de-jos), unde la 1 mart se obișnuște cu fel de sărbătoare numită a «Plîngării» și cu acest prilej se cîntă astfel:

Ară vara, primăvara.
 Primăvara, mama noastră,
 Ia zăpada de pe coastă
 Să crească rogoazele,
 Să ieșim cu coasele,
 Că finul în șopru s'a gătat,
 De iarnă ne-am săturat.
 Du zăpada de pe coastă,
 Să ieșim cu plugu'n brazdă,
 Șă-și scoată plugarii plugul,
 Ca să-și încerce norocul.
 Ține, Doamne, pe «Plugarul»
 Și te'ndură și-i dă raiul,
 Pe urma plugului roadă
 Și în pimniți griul grămadă,

Să poată la primăvară
Să ne mai cinstească iară.¹

Nici de data aceasta nu regăsim poezia din cîntecele ciobănești, unde am văzut ce frumos și ce natural e încadrat versul închinat primăverei.

O altă constatare care pune un minus la poeziile plugărești. In ele nu este vorba de codru — se vorbește de «cîmpie», de «cîmpuri», și este firesc să fie așa, deoarece pentru plugar ce însemnătate putea avea codrul?² Aceasta ne duce spre precisarea, lămurirea deplină, a aceluia punct din folklorul nostru pe care l-am atins mai înainte. Dacă țărănul nostru ar fi fost altădată în primul rînd agricultor — cum se crede de obicei azi, cum susțin mai ales istoricii, judecînd după impresii actuale și falsificînd fapte elocvente din trecutul nostru — cum s'ar explica atunci că el a ajuns să cînte mereu codrul, tocmai ceea ce nu are directă legătură cu viața agricolă? Admițînd, dimpotrivă, că Românul a fost înainte de toate

1. *Tara Oltului*, 1907. 20 april.

2. Într-o singură poezie de felul acesta am întîlnit codrul:

Toată iarna așteptai
Să vie luna lui mai,
Să văd codrul ca un rai,
Iarbă verde pe sub plai
Și voinici la plug ieșind.
Taci tu, mindră, taci tu, zău.
Că ș'al nost pluguț a'mbla
Colo din jos de oraș
Și'napoi doi frăiturași
Și'n mijloc pară de foc,
Dacă n'am avut noroc.

V. Onișor, *Doine și strigături*, 87.

Am citat-o în întregime pentru ca să se vadă ce artificială e și această poezie: se vede că e alcătuită din crîmpeie luate dela alte doine și, atunci, începutul care nu se potrivește de loc cu o poezie plugărească a fost de sigur trecut dintr'o doină ciobănească și pus fără rost aici.

păstor în curs de atitea veacuri, totul ni se înfățișează limpede în această privință: codrul a fost cîntat de el pentru că era intim legat de viața lui,¹ era privilegiata dela care nu-și putea desprinde ochii și, ca atare, nu se putea să nu fie poetisată de el.² Cînd i-a zis codrului «măria ta»,³ cum i-a zis și cucului, a exprimat un fel de idolatrie pentru ceea ce atingea așa de aproape viața lui. Ar rămînea o enigmă slăvirea codrului în poesia noastră populară dacă ne-am opri la ideea că am fost totdeauna un neam de plugari. Tot o enigmă, o surprinzătoare răsărire de poezie, ar apărea atunci și minunatele versuri ale *Mioriței*, pentru că cum ne-am putea inchipui că un popor de plugari ar fi ajuns să conceapă o poezie de o așa admirabilă visiune păstorească? Și pentru că se persistă în păreri vechi, parcă s'ar putea pune întrebarea celor care împărtășesc asemenea păreri: dacă am fi fost un neam de plugari, de ce nu am avea ca poezie populară clasică a noastră tocmai una de inspirație din viața dela cîmp? E o anomalie, o contrazicere, ca de o parte să credem că ne coborîm din strămoși plugari, iar de alta să punem în fruntea poeziei noastre rustice o baladă păstorească,

1. Cu toate că nu am mai avea nevoie să insistăm asupra acestui punct, nu va fi de prisos să cităm și aceste versuri care se alătură la ce am relevat mai sus cu privire la menționarea codrului în cîntecele păstorești:

Mult mi-e dor, mămucă, dor
De cel codru frățior
Și de stîna cea cu oi
Și de cîntec de cîmpoi.

Familia, XX, 601.

2. Vom vedea mai departe că pentru aceasta va trebui să ținem seamă și de viața haiducească, pentru că, într'adevăr, codrul a avut însemnătatea lui și pentru haiduci.

3. Expresia a mai fost relevată — v. și B. Bartók, *Cîntec pop. din com. Bihor*, 8; *Gazeta Transilvaniei*, 1911, 11 februar; *Graiul din Țara Hațegului*, 118.

să o socotim ca expresiunea cea mai înaltă a sufletului celor dela țară, creațiunea noastră clasică în geu popular.

Să ne întoarcem la paralelismul pe care l-am făcut între cele două straturi folklorice dela noi, pentru că mai rămîne o parte asupra căreia trebuie să iusistăm.

Am văzut ce des e amintit cucul în ciutecele ciobănești. Și de data aceasta putem puue alături versuri în care e vorba de plugărie:

Frunză verde mărăcine,
Cîte glasuri sînt pe lume
Nu-i glas ca ș'al cucului
Cînd e vremea plugului.¹

Doamne-ajută cucului
Să sboare din cuibul lui
În mijlocul cîmpului,
Pe Țoarnele plugului,
Să sboare din sat în sat,
Că Dumnezeu l-a lăsat;
Să sboare din pom în pom,
Să-l asculte orice om;
Să sboare din curte'n curte,
Toți copiii să-l asculte.
Cucul de nu ne-ar cînta,
Nice noi n'am mai ara;
Cucul de nu s'ar porni,
Nice noi n'am plugări.²

Numai prima poezie are accente mai naturale, pe cînd cea de a doua ne dă ceva artificial, dar să zicem că aceasta e datorită poate schimbărilor pe care le-a făcut Marian, pentru că și dînsul era stăpînit la început de teudiuța de a preface ce culegea diu popor. De relevat, pe urmă, că nu găsim ceva paralel la cucul «cînt' a ciobănie»

1. *Familia*, VII, 367.

2. S. Fl. Marian, *Poesii pop. rom.*, II, 25.

— constatare care are și ea valoarea ei în această urmărire comparativă a ciutecelor plugărești și păstorești.

Să lăsăm să urmeze alte citate, de data aceasta din bocete:

Nici `o moarte nu-i amară
Ca moartea de primăvară,
Pe'nfrunzitul codrului,
Pe cîntatul cucului,
Pe ieșitul plugului.¹

Bădicuță, mi te duci:
Încotro drumul apuci,
Pe cîntatul cucilor,
Pe'nfloritul pomilor,
Pe'nfrunzitul codrului,
Pe'nverzitul cîmpului,
Pe pornitul plugului?²

Dacă aici nota populară e, netăgăduit, bine redată, lungă ce este propriu zis plugăresc vedem că s'a furișat ceva de poezie păstorească, acel vers «Pe 'ufrunzitul codrului».

Iată ceva și mai semuificativ — uneori vorbește însuși cucul:

Primăvara mi-o veni,
Pe cînd codrul mi-o'nfrunzi,
Pe cînd pomii-or înflori,
Cucii toți că mi-or veni,
Plugurile s'or porni,
Oile, cîte mi-or fi,
La măsură or sui.³

Cucul din grai își grăia:
«Cînd încep eu a cînta,

1. S. Fl. Marian, *Immormîntarea la Romîni*, 497.

2. *Ibid.*, 523-524; cf. 530, 577.

3. *Ibid.*, 534.

Eu colea primăvara,
 Ies voinici cu plugurile,
 Fete mari cu sucele,
 Neveste cu pinzle,
 Coșilași cu oile». ¹

....eu-s cucul voinicul.
 Cind vine primăvara
 Și m'apuc eu de-a cînta
 Codru 'ntreg va răsuna.
 Ciți plugari,
 Ciți păcurari,
 Toți vor sta ș'or asculta
 Și din gur' or cuvînta :
 Auzi cucul voinicul
 Cum veselește codrul? » ²

Versuri prosaice, chinuite și acestea, dar ceea ce aduc interesant e că vedem în ele vorbindu-se și de plugărit și de păstorit. Cele două motive pe care le-am văzut înainte izolate, fiind puse aici alături, arată teudiuța de a le împăca. Avem, cu alte cuvinte, de a face cu un gen mixt de poezie populară, în care s'au întîlnit două aspecte ale vieții țărăului nostru. Așa ceva e de proveniență recentă și arată cum poezia populară găsindu-se în fața a două elemente deosebite a căutat să le asocieze printr-un ceva comun și a ajuns în chipul acesta la un fel de siucretism păstoresc-plugăresc.

Concluzia care se desprinde din toate aceste constatări pe baza faptelor din folklorul nostru nu poate fi deci decît aceasta: cele mai vechi poezii populare dela noi în care se vorbea de «primăvară, mama noastră» — înfrunzitul codrului — cîntecul cucului (cele trei motive așa de caracteristice diu atitea doine) nu și-au putut lua naștere decît

1. *Gazeta Transilvaniei*, 1890, 29 ianuar.

2. *Tribuna*, din Sibiu, 1893, 29 iulie; cf. S. Fl. Marian, *Immorm. la Romîni*, 500.

în mediu păstoresc, au izvorit din sufletul și vieța strămoșilor noștri ciobani. Cu vremea, cînd pe lingă elementul păstoresc s'a alăturat la noi tot mai mult cel îndrumat spre vieța agricolă acesta și-a însușit, pe lingă ce-i era propriu lui, o parte din moștenirea noastră străveche și, în ce privește cîntecele, ceea ce era al poeziei ciobănești, cu adaptări potrivite la vieța lui, adaptări cu atît mai ușor de făcut uneori, cu cît existau unele asemănări între ce se referia la vieța păstorilor și aceea a plugarilor. Cîntase ciobanii primăvara, au venit pe urmă să o cînte și plugarii¹; amintise cei dinții în doinele lor pasărea vestitoare a vremei bune, așa făcură și aceștia², dar cîntecele lor rămaseră un

1. Am văzut totuși, după controlul pe care l-am putut face, că o singură dată se întilnește într'o poezie plugărească versul tipic «Primăvară, mama noastră». Nu ar fi de mirare însă să-l aducă alte culgeri, pentru că e un vers care, desprins din cadrul lui original, se strecoară prin doine chiar acolo unde nu are nici un rost și apare banalisat. Il găsim astfel în chiuituri:

Primăvară, mama noastră,
Ia zăpada de pe coastă
Și bruma de pe fereastră,
Ca să văd pe mindra 'n casă.

S. Fl. Marian, *Hore și chiuituri*, 128; cf. 78, 172 și *Ion Creangă*, II, 216; III, 22.

Același vers îl vom vedea reapărînd în cîntecele haiducești, unde însă e la locul lui și a fost împrumutat din poezia păstorească. Aceasta dovedește iarăși cit de ușor și firesc a fost ca versul în chestiune să treacă și în doinele cîntate de plugari.

2. Motivul acesta îl vom regăsi și aiurea, în cîntecele haiducești, cum vom vedea cînd vom studia aceste cîntece în legătură cu cele păstorești. Il întilnim în același timp în doinele de cătănie, unde cucul e amintit ca pasărea pribegă la care se gîndesc cei care pleacă în pribegie, la oaste:

Frunză verde, flori mărunte,
Cîntă cucu 'n vîrf de munte.
Eu gîndesc că-mi cîntă mie,
Ci el cînt' a cătănie.
Și el cîntă la voinici
Care se duc de pe-aiici.

Familia, X, 31.

palid reflex al celorlalte, al celor mai vechi, care și pînă astăzi au păstrat inspirația lor mai puternică, mai limpede și cu răsunete în care recunoaștem poezia desprinsă de-a dreptul și intens, cu mult lirism, dintr'un anumit fel de vieață. E un fond real, un substrat viu și unitar al poeziei populare pe care cercetările de folklor trebuie să-l pună în evidență, pentru că numai astfel își pot justifica utilitatea și lăsa în urmă teorii ușoare, fantasii cu pretenții de deslușire a adevărului.¹

Cîntă cu eu 'n vîrf de nuc,
Vai, feciorii cum se duc....

E. Hodoș, *Poesii pop. din Bănat*, I, 228;
cf. S. Fl. Marian, *Ornitologia rom.*, I, 31;
Ion Creangă, VII, 213; *Ghilușul*, I, n-rul 1,
pag. 15; n-rele 3-4. pag. 21.

1. În darea de samă asupra studiului meu, *Păstoritul la pop. romanice*, publicată în *Literaturblatt f. germ. u. rom. Phil.*, XXXVII (1916), 252, D. Meyer-Lübke contestă că versurile dela noi cu *frunză verde* ar avea vre-o legătură cu vieața păstorească: «Auch dem kann ich nicht beistimmen, dass die besondere Begrüssung des Frühlings im rumänischen Volkslied sich aus dem *păstoritul* erkläre. Der Verf. gibt selber zu, dass die Haiduken sich auch auf dem Frühling freuen. Und die Bauern und die Städter? Die Lyrik aller Völker und aller Stände, soweit sie überhaupt die Natur besingt, feiert die Zeit, die auch physiologisch die wichtigste im Leben aller Lebewesen ist.» Totuși D. Meyer-Lübke admite că păstoritul a fost ocupațiunea principală a Romînilor: «Dass die Rumänen viel mehr ein Hirtenvolk als ein Bauernvolk waren gebe ich Densusianu ohne weiteres zu». De ce D. Meyer-Lübke desparte o părere de cealaltă, cînd, dimpotrivă, amîndouă ar fi trebuit puse de acord? În folklor, ca și în filologie, nu se mai poate proceda azi cu formule prestabilite, cu abstracțiuni, neținîndu-se samă de complexul faptelor, de legăturile dintre ele și de ceea ce cuprind ca fond real, ca expresiune a unui anumit fel de vieață. La un popor de păstori și particularitățile folklorice și cele lingvistice nu se poate să nu arate ceva special, în acord cu condițiunile în care a trăit el. Numai plecînd dela realitate, dela vieața proprie unui popor, ajungem să explicăm ceea ce este caracteristic atît cu

După aceste lămuriri s'ar părea că nimic nu ar mai fi de adăugat cu privire la problema pe care am căutat să o elucidăm în acest capitol. Totuși, cum se întâmplă des în chestiunile de folklor, va trebui să ducem mai departe confruntarea faptelor, pentru că ele au ramificații pe care nu le putem pierde din vedere.

În contrast firesc cu primăvara poezia păstorească pune toamna. Jată un cântec unde e exprimată melancolia părăsirei munților odată cu venirea toamnei, care face pe ciobani să se gândească cu dor la zilele frumoase de primăvară:

La Sintă-Măria mare
Tulesc oile de vale

privire la limbă, cit și la literatura populară — peste acest principiu impus de spiritul nou al cercetărilor nu se poate trece și tocmai de el nu ține samă D. Meyer-Lübke.

Cît despre observația că și în alte literaturi populare e cîntată primăvara, ca un motiv firesc, aceasta nu poate fi un argument de înlăturare a explicației pe care am dat-o pentru ceea ce întîlnim în poezia noastră populară. O temă poetică generală e redată sub forme deosebite, cu nesfîrșite variațiuni de asocieri, de nuanțări, după însușirile sufletești, după condițiunile de trai proprii celor care se lasă duși de inspirație. Dacă primăvara e cîntată în toate literaturile, ea nu e cîntată la fel. La un popor de marinari, de pildă, motivul acesta va fi poetizat în legătură cu marea — dovadă, printre atîtea care s'ar putea cita, ce se spune în contrast cu iarna în *Beowulf* (1233 urm.), produșteiune poetică a celor care aveau mereu sub ochi marea:

. Valurile se rostogoliau în furtună
. pînă ce un alt an
Veni
Atunci bucurie tot mai mare aduce
Vremea plină de lumină.

Pentru păstori munții, codrul, sînt în primul plan al visiunii lor și într'acolo îi duce gîndul lor, cîntînd primăvara. Aceasta reiese din poezia noastră populară, ca și a altora care au dus vieța de păstori, și numai transpunînd astfel folklorul în cadrul vieții reale putem înțelege semnificația și valoarea lui.

Și se duc și nu mai vin
 Pîn' la Sfintul-Constantin
 Pîn' la dalba primăvară.
 Rămîn stîni
 Fără stăpini.
 Strunguțe
 Fără oițe,
 Scaune făr' de băcițe,
 Izvoare
 Făr' de mioare¹.

Păcurarii mi-și pleca
 Și strunga că și-o lăsa,
 Meren în flurieră zicînd,
 Oile pe cîmp pornînd.
 Păcurarii suspina
 Că din munte își pleca
 Și strunga că și-o lăsa
 Și tuna cu oi în sat,
 Tot în flurieră zicînd,
 Toți plîngînd și suspinînd...
 Se roagă lui Dumnezeu
 Ca s'aducă vara iară,
 Să iasă la munte iară.²

Cu mai multă poezie e redat același motiv în doina :

— Brazi, brazi încetinați,
 De ce foc vă legănați ?
 — Da noi cîm nu ne-om legăna ?
 Că rămîne strunghiță
 Făr' de oiță
 Și stîină
 Fără băciță.

1. C. Rădulescu-Codin și D. Mihalache, *Sărbătorile poporului*, 83 ;
 cf. C. Rădulescu-Codin, *Comorile poporului*, 19 ; *Graiul nostru*, I, 68 ;
 T. Pamfile, *Cîntece de țară*, 217 ; V. Păcală, *Monografia comunei Ră-
 șinari*, 195 ; revista *Museclul*, 1909, 30.

2. *Graiul din Țara Hațegului*, 206.

Drăguță Sîntă-Mărie,
Nu lăsa toamna să-mi vie,
Că vine Vineria-mare
Și pleacă oile 'n țară,
Și pleacă și nu mai vin
Pin' la Sfîntul-Constantin. ¹

— Săraci brazi incetinați,
La ce foc vă legănați?
— Cum de nu ne-am legăna,
Că ne pleacă inima
Și se-apropie iarna.
Vîntu-mi bate crengile
Și-mi indoaic virfurile. ²

Și, într'o singură strofă, tristețea sosirei toamnei e descrisă astfel:

Și iar verde trei migdale,
Mi-a venit Vineria-mare,
Ceboară turmele 'n vale,
Mi-a rămas codrul de jale. ³

Lîngă acestea să punem și o descriere din poezia aromină, cu atît mai mult cu cît ne dă un frumos tablou

1. *Ibid.*, 215; cf. *Famîlia*, XX. 323; T. Pamfile, *Cîntece de țara*, 233.

2. C. Rădulescu-Codin. *Comorile poporului*. 20; cf. revista *Muscelul*, 1907, 40.

3. Dintr'o colecție inedită din Mehedinți; cf. și *Gazeta Transilvaniei*, 1910, 16 octobree.

Tot în legătură cu păstoritul trebuie pusă și această doină:

Foaie verde colelie,
Drăguță Sîntă-Mărie,
Nu lăsa toamna să vie,
Să vie să vestejească,
Florile să 'ngălbenească.

I. Ciuncanu. *Doine și alte cîntece*, 27.

al vieții păstorești, ca un diptic cu petrecerea în munți vara și coborîrea turmelor la șes cînd încep frunzele să cadă ;

Toată fericita vară
Pe la stîni cîntară,
Ca privighetori din tufiș
Păstorii lui Dzegă,
Și păscură oile
Pînă începură ploile,
Toamna, cînd cade
Frunza toată pe jos.

Și cînd innegri codrul
Și se apropie Sf. Dumitru
Ale lui Dzegă turme,
Sute și mii de urme,
Se 'ndreptară spre mare. ¹

Și tot din aromîină trebuie amintite aceste versuri :

Se pustiiră munții,
Căci fugiră turmele.
Cit e toamna de rea,
Că ne-aduce întristare rea ! ²

Toamna «rea» sau, alteori, toamna «neagră» («laie»), acestea sînt expresiunile din aromîină care arată sentimentul cu care ea e întîmpinată. În doinele citate din poezia dela nordul Dunărei nu am găsit un calificativ de felul acesta, deși indirect ele exprimă același sentiment, dar așa ceva nu lipsește totuși, pentru că iată ce spune o altă doină :

Codrul arde, frunza cade,
Vine toamna cum se cade ;

1. P. Papahagi, *Din lit. pop. a Aromînilor*, 1046.

2. *Ibid.*, 890. V. mai de aproape, asupra acestui gen de poezie aromîină, P. Papahagi, *Poesia instrîinării la Aromîni*, 1912, 9 urm..

Codrul arde, frunza pică,
Vine toamna cea urită.¹

Deci nu cu cuvinte bune se vorbește de toamnă în poesia noastră populară: ea e anotimpul fără nici un farmec. posomorit, e întunecarea gândurilor, părerea de rău după zilele frumoase de mai înainte, e schimbarea apăsătoare asupra vieții. Regăsim și aici psihologia păstorului: după bucuria simțită la sosirea primăverii și după mulțumirea petrecerii pe înălțimi — întristarea că locuri dragi trebuie părăsite și zile multe vor trece pînă ce codrul va fi iarăși în sărbătoare.² Numai urită putea să-i apară ciobanului toamna cît timp ea venia să-i stingherească vieța și-i vestia, împreună cu iarna, griji, greutatea pe care știa că nu totdeauna le poate birui. Pentru omul simplu și trăind aproape de natură impresiile, sentimentele, pe care ea le lasă în sufletul lui sînt colorate după cum ea îi este prietenă, ori dușmană, îl ajută, ori îl turbură în indeletnicirile lui. Poetisările abstracte ale naturii, emanate de anumite contingente, pornind numai din ceea ce ea înfățișează frumos într'un fel, independent de influența ei în bine, sau în rău asupra vieții de fiecare zi, nu le putem aștepta dela cei simpli, care privesc totul mai realist, mai utilitarist. Toamna rea, urită—nu toamna cîntată de poeții culți care găsesc în ea game încîntătoare de colori, sugestii minunate, subtilități în acord cu o sen-

1. *Tribuna poporului*, Arad, 1900, 15 iulie.

2. Pentru acest episod din viața ciobănească putem cita, după doine, ce găsim într'un foileton (*Din viața unui haiduc: Vlad Hoțul dela Săcele*) publicat de D. Dogar în *Gazeta Transilvaniei*, 1897, 21 decembrie: «Mulți dintre Mocani își aduc peste vară oile prin munți, de unde nu se despart decît numai prin luna lui septembrie și octombrie, cînd își conduc oile iarăși la cîmpie, pentru a le ierna. Cîte doine plăcute și pline de melancolie nu suflă atunci ciobanii din fluierele și cavalele lor, pentru că părăsesc pentru un timp aceste locuri fermecătoare».

sibilitate evoluată —, numai toamna aceasta era natural să o întâlnim în poesia noastră populară. În felul cum doinele înfățișează de o parte primăvara, de altă parte toamna, în antitesa care le desparte, e o consecvență de sentimente care pune în evidență sufletul păstoresc.

Și atunci vine dela sine întrebarea: dacă fondul poeziei noastre populare ne-ar duce spre vieța agricolă, nu am găsi și de data aceasta alte răsunete în doine? Pentru plugar toamna e vremea când se socotesc roadele muncii dela câmp, când oarecare belșug vine la casă, e vremea care aduce puțină tihnă și multe luni de odihnă. Percurgînd poesia noastră populară nu vedem însă vorbindu-se mai des în felul acesta despre toamnă și cu accente lirice care să poată sta alături de acelea ale cîntecelor păstorești,¹ care am văzut ce puternic exprimă o anumită stare sufletească. Chiar dacă țaranul nostru a dus vieță chinuită, presupunînd că el ar fi fost din cele mai vechi timpuri plugar, nu ar fi fost oare natural atunci ca el să cînte mulțumirea pe care o simția cînd isprăvia, toamna, munca grea la câmp și vedea oarecare rost în gospodăria lui? Toamna fiind cîntată așa cum am văzut și altfel de cîm era firesc în legătură cu vieța plugărească. nu mai încapе îndoială că avem și aici dovada că ce este mai caracteristic în poesia noastră populară trebuie explicat prin păstorit.

1. Rar de tot și fără nici o poezie e amintită toamna în legătură cu vieța agricolă. Așa, de pildă, într'o colindă din colecția I. G. Bibicescu, *Poesii pop. din Transilvania*, 257:

Să-mi trăești,
Să-mi vecuești,
Ca cea toamnă de bogată,
Că-i bogată 'ndestulată.

Cf. A. Birseanu, *Cincizeci de colinde*, 20., unde e de remarcă că motivul plugăresc e introdus într'o colindă păstorească.

MIGRAȚIUNILE PĂSTOREȘTI

MIGRAȚIUNILE PASTOREȘTI

Vieța păstorului e vieță de pribeag. În căutarea de pășuni pentru turma lui el trece dintr'un loc într'altul, străbate întinderi mai mari ori mai mici, și astfel trebuie să ne reprezentăm de obicei pe păstorul din trecut, nu după ceea ce vedem astăzi prin unele regiuni și dela noi și de aiurea, unde păstoritul, schimbat, redus, în urma împrejurărilor care i-au fost neprielnice să-și păstreze înfățișarea de altădată, e o îndeletnicire sedentară, sau de treceri nărginite dintr'un loc într'altul, abia amintind ce a fost și pe acolo odinioară traiul ciobănesc. O asemenea vieță de lungi cutreerări prin munți și peste câmpii au dus-o și strămoșii noștri, așa că e de așteptat să găsim în poesia noastră populară ecouri ale ei care, alături de ceea ce știm pe altă cale, ne vor putea da o imagine vie a păstoritului așa cum era cunoscut la noi mai de mult și numai prin unele ținuturi a păstrat pînă în timpul mai nou ceva din caracterul lui de odinioară.¹

1. De această latură a vieții păstorești m'am ocupat mai de aproape în: *Din istoria migrațiunilor păstorești la popoarele române*; *Păstoritul la pop. române*: cf. *Vieța Nouă*, IX, 292; XII, 287 urm.

Alături de mărturiile pe care le înșiram acolo găsindu-se și altele, am crezut că prin interesul pe care-l prezintă merită să fie relevate și de aceea le-am dat în *Apendice*, cele mai multe din ele fiind puțin cunoscute, răzlețite prin diferite publicații. Mărturiile din documentele noastre vechi — și destul de numeroase — ar putea să-și găsească și

Să percurgem materialul folcloric și să vedem ce putem extrage din el în această privință.

În balada *Mircea Ciobanul*, care redă foarte viu și cu multe amănunte mediul păstoresc, vedem pe Mircea trecînd cu oile dela munte «la baltă», pentru ca să se întoarcă pe urmă iarăși în codrii Argeșului:

Stăpinii.....
Dropt la baltă mă minară,
Măre, cu trei mii de oi
Și cu de-alde trei dulăi...

Frunzuliță ș'o lalea,
Primăvara că venia...
Cătră casă le pornii
La lunc' Argeșului.
Pe vîrfu' Mățiiului.¹

Despre drumurile lungi străbătute de ciobani ne vorbesc, indirect, și alte balade. În *Miu haiducul* se spune cum Ștefan-Vodă întîlnind pe Miu, travestit în cioban, caută să afle dela el pe ce cale să apuce prin codri:

«Măi ciobane dumneata,
Tu oile tot păscînd
Drumuri mari tot trecînd,
Ori tu n'ai fi văzut,

ele locul lingă acestea, dar le rezerv pentru o publicație specială pentru studiul păstoritului din punct de vedere istoric.

1. *Gazeta țărănilor*, Mîșatești-Argeș, 1893, 27 iunie; cf. *Păstoritul la pop. romanice*, 10.

Comp. sfîrșitul unei doine unde se spune de un cioban că

A trecut într'o poiană,
Stîna să așeze
Și oile să le văreze.

Gr. Tocilescu, *Mat. folclor.*, 1284.

Ori n'ai fi auzit
 Tu de fagul Miului,
 Miului haiducului? »¹

Cînd, în *Mășterul Manole*, Negru-Vodă rătăcește pe Argeș în căutarea unui loc pentru ridicarea mănăstirii, tot unui cioban se adresează, vorbindu-i astfel :

«Mîndru flăcăuș,
 La oi strungăraș,
 Pe unde-ai trecut
 Nu ai fost văzut
 Un zid învechit
 Și nemîntuit?»

iar ciobanul îi răspunde :

«Doamne, Negru-Vodă,
 Pe unde-am trecut
 Cu turma pășcind,
 Spun drept c'am văzut
 Un zid învechit
 Și neisprăvit». »²

Ca bun cunoscător al drumurilor, pentru că prin multe părți a umblat, așa ne e înfățișat ciobanul în aceste balade.

Să vedem ce spun și alte cîntece: — o doină sună astfel :

Foaie verde foi trifoi,
 Cîtă cioporul de oi,
 Drag mi-e mie de voi,
 De voi și de cin'vă mîină,
 Căci vă mîn'o săptămîină
 Dinainte și pe urmă;
 Dinainte șuierînd

1. N. Păsculescu, *Lit. pop. rom.*, 237; cf. Gr. Tocilescu, *Mat. folklor.*, 185.

2. T. Pamfile, *Cîntece de țară*, 19-20; cf. Gr. Tocilescu, *Mat. folklor.*, 18, 21.

Și pe urmă fluierind.
 Spune-mi, puîșor de corb :
 La Dunăre o fi pod ?
 Spune-mi, pui de rîndunea :
 Verzită o fi balta ?
 Să pasc eu cu turma mea.¹

È vorba și aici, ca în balada *Mircea ciobanul*, de coborîrea ciobanilor la baltă, la Dunăre, de acea transhumanță bine cunoscută în păstoritul nostru.²

Alt cîntec vorbește, mai precis, de drumul Bărăganului :

Bătut e, doamne, bătut
 Drumul Bărăganului
 De talpa ciobanului ;
 Nu-i bătut de car și boi,
 Ci de picioare de oi
 Și de cini tăpălăuși
 Și de ciobănași frumoși.³

Tot la treceri ale ciobanilor spre Dunăre se referă această doină :

Dela Craiova la vale
 Busuioc roșu răsare :
 Cine mi l-a semănat ?
 Ciobanii cînd au plecat.
 Și cine mi l-a să lit ?
 Ciobanii cînd au venit.⁴

Deși din Transilvania, dela Săliște, doina aceasta vedem că pomeneste de Craiova. È un amănunt care are însemnătatea lui, pentru că stă în legătură cu transhumanța

1. *Ion Creangă*, VI, 225.

2. Cf. mai sus, pag. 12.

3. *Ion Creangă*, VIII, 186.

4. *Familia*, VI, 223; cf. I. Pop Reteganul, *Trandafiri și viole*, 142.

dela noi. Ciobanii din Ardeal știm că porniau, toamna, pe valea Jiului și a Oltului pentru ca să aducă turmele la iernat în șesurile dunărene. Pe acest drum de transumanță Craiova era un punct însemnat și astfel se explică cum în această doină ea e amintită în legătură cu vieța păstorească. De altfel, și în alte cîntece ardelenesti e pomenit orașul din Oltenia,¹ ceea ce arată că, prin trecerile ciobanilor, nume de localități de dincoace de munți au ajuns să fie populare în felul lor prin Ardeal.

O doină, destul de răspîndită și asemănătoare întru cîtva cu aceea care vorbește de drumul Bărăganului, se cuvine să fie citată și ea aici:

S'a făcut un drum bătut :
Nu-i bătut de car cu boi,
Nici de ciobănaș cu oi,
Ci-i bătut de ochii mei.²

La treceri ale ciobanilor din Ardeal prin Moldova se referă acest cîntec din Ungureni (Tecuci) care, alături de altele, are valoarea lui documentară:

Turme multe și bărbate,
Venite tot de departe,
Tochmai dela miază-noapte,
Ciobani mîndri și voinici
Care nu sînt de aici,
Ci veniți din lumea mare
Pe gorgane și pe vale
Pînă la curțile tale.³

1. I. Pop Reteganul, *Trandafiri și vioarele*, 139; *Graiul din Țara Hațegului*, 216; *Familia*, X, 612. Tot așa se explică menționarea Dunărei în colinde ciobănești din Ardeal — într'una se spune (*Graiul din Țara Hațegului*, 108; cf. 220) că un păcurar își adapă oile în vadul Dunărei, după ce le-a vărat în virful munților.

2. *Ion Creangă*, IX, 23; cf. Iarnik-Birseanu, *Doine și strigături*. 185; *Șezătoarea*, II, 139.

3. N. Densusianu, *Dacia preistorică*, 600.

Pentru urmele pe care le-a lăsat transhumanța în poezia noastră populară e interesant să relevăm că uneori se vorbește și de pribegii ale ciobanilor pînă la mare. Astfel într'o colindă din Țara Hațegului se spune despre un păcurar că oile

Vara le văra
 În virful munților,
 Iarna le ierna
 În prundul mărcii.¹

Intr'o variantă a baladei *Iana Sînxiana* se povestește cum Iana, aruncîndu-se în mare, se întîmplă ca pe acolo să se găsească un cioban care mîna oile să le adape:

Dar un ciobănaș,
 Mîndru flăcăiaș,
 Cu oile venia
 Apă să le dea.²

Și tot un cioban, Mircea, e pomenit în altă baladă³ că se găsea la mare.

1. *Tribuna*, din Sibiu, 1887, 17 februar. Cu toate că e prefăcută, poate fi amintită și această colindă din colecția lui At. Marinescu (*Colinde*, 157-158):

Păcurarul meu
 Niciind dă de rău.
 El în primăvară
 Le păștea la țară,
 Vara le văra
 Și sus le mîna,
 Pe virful de munte,
 Imprejur de curte.
 Toamna le-aduna
 Și aci le tomna;
 Iarna le mîna,
 De a le ierna,
 Pe țărături de mare,
 Colo 'n depurtare.

2. G. Popescu-Ciocănel, E. Patriciu și G. Salviu, *Brașoare*, 122.
 3. *Novac și Zina*, în *Tribuna*, din Sibiu, 1889, 13 iulie.

Lângă acestea e, poate, de pus, deși ne duce spre ceva fantastic, ce găsim într'un descîntec :

Trece oaia peste mare,
Mocanul strigă de moare.¹

Din asemenea mărturii răzlețe se vede că în poesia noastră populară a lăsat urme și o transhumanță pe întinderi mai mari decît acelea de care se vorbește în primele citate pe care le-am dat, o transhumanță pînă la mare. Dar se pune atunci întrebarea : de care mare poate să fie vorba în pasajele amintite ? De Marea Neagră, în legătură cu transhumanța spre Dobrogea și Basarabia ? Sau, poate, avem de a face cu o reminiscență din timpuri străvechi cînd păstorii din părțile carpato-dunărene ajungeau în migrațiunile lor departe spre sud, pînă spre Adriatică. La Aromîni marea e amintită deseori în legătură cu peregrinațiunile păstorești,² așa că s'ar putea să avem de a face, și în ce privește păstoritul nord-danubian, cu ceva analog, răsîmîndu-se pe un vechi substrat de vieață păstorească de la noi. Din aceste presupuneri cea dintîi pare, de sigur, mai admisibilă, dar și cealaltă poate să fie luată în samă cînd știm pe ce teritorii largi s'au desfășurat în trecut migrațiunile păstorești și la noi, iar, de altă parte, putem să ne închipuim că în poesia populară s'au păstrat unele vagi motive în legătură cu condițiunile speciale ale păstoritului nostru în timpurile cele mai depărtate.

De menționat că tot la migrațiunile păstorești se referă versuri cum sînt acestea :

La cel vîrf de munte verde
Mutare de oi se vede³.

1. T. Pamfile, *Boli și leacuri*, 51.

2. V. *Păstoritul la pop. romunice*, 22.

3. *Gazeta Transilvaniei*, 1887. 11 iunie.

Aici *mutare* are înțelesul de «așezare ciobănească trecătoare, stîină mică ce se schimbă din loc în loc», și, ca atare, se explică tot prin migrațiunile păstorești. Forma aceasta, foarte rară azi,¹ trebuie să fi fost bine răspîndită la noi în trecut și se înrudește cu cuvinte romanice întrebuițate cu același înțeles în regiunile păstorești (vald. *mianda*, piem. *mianda*, dauph. *müando*; Arbedo *müdada*).²

1. Am mai întilnit-o în *Gazeta Transilvaniei*, 1890, 29 iulie (pag. 6) și în *Foaia Societății «Românismul»*, I. 525. E atestată și în documente. v. N. Iorga, *Studii și doc.*, VI, 7; în vorbirea de azi am auzit-o în munții Rodnei.

2. De aceste forme m'am ocupat mai de aproape în studiul *Din ist. migr. păst. la pop. romanice*, 11; cf. W. Meyer-Lübke, *Rom. etym. Wb.*, 5785. Alături de *mutare* se aude și *mutătoare* (Candrea-Densusianu, *Dicț. etim.*, 1193).

Indirect numai se referă la migrațiuni pasaje din unele poezii populare, cum este acela dintr'o baladă cu păcurarul care intilnește lăutari și-i pune să cînte, dar nu-i place cîntecul lor; cînd, mergînd mai departe, dă peste un Ungurean, acestuia îi spune:

Nu cumva ai putea face
Un cîntec ca la țara mea?

și Ungureanul îi cîntă atunci după placul lui (*Ion Creangă*, XIII, 28; balada, curioasă în felul ei, se găsește în mai multe variante; v. *Șezătoarea*, XIII. 191; *Țara nouă*, II. 619).

În legătură cu migrațiunile trebuie puse de asemenea cîntecele care vorbesc de Mocani, Munteni făcînd drumuri lungi ca să aducă sare «la mioare». Așa în balada lui *Costea* (G. Dem. Teodorescu. *Poesii pop.*, 509), lui *Miu* (Tocilescu, *Mat. folkloristice*, 157), lui *Codreanu* (G. C. Constantinescu, *Din Romaniși: balade*, 78), lui *Voinicel Oleacă* (*Ion Creangă*, III, 96), *Stanciu* (E. Sevastos, *Cîntece mold.*, 298; G. Madan, *Suspine*, poezii pop. din Bassarabia, 90):

Pe-acolo treceau
Mocanii cu sare...

Colo 'n vale, la strîmtoare,
Unde trec Munteni cu sare.

Comp. și într'o poezie aromină (P. Papahagi, *Din lit. pop. a Arom.*, 936):

Mi-l trimisei pe Ndona și la sare,
Mi-l omorîră pe malul de mare.

Cuvîntul pe care l-am relevat, așa de caracteristic și pentru păstoritul dela noi, arată, prin redusa, foarte redusă lui circulație astăzi, ce a trebuit să se întîmple și cu poesia noastră populară în ce privește referințele ei la migrațiunile păstorești. Cît timp acestea se desfășurau pe o scară întinsă, erau strîns legate de păstoritul dela noi, poesia populară le amintia, de bună samă, foarte des. Cînd, încetul cu încetul, împrejurările de viață s'au schimbat și păstoritul a pierdut din ascendentul lui, amintirile despre migrațiuni au căzut în umbră în cîntecele populare, și de aceea numai ici și colo au mai supraviețuit pînă astăzi. Cu toate acestea din numărul relativ redus al citatelor pe care le-am putut da reise destul de bine și această latură a păstoritului nostru.

Și pentru folklor, în afară de ceea ce am văzut atestat direct, migrațiunile păstorești an încă o altă însemnătate. Ele vin să ne explice, în mare parte, circulația unor motive populare. Să ne transpunem și de data aceasta în mediul real și să ne gîndim la ceea ce a trebuit să se petreacă deseori: stînd în singurătatea munților, ori trecînd pe drumuri nesfîrșite, cite un cioban cu sufletul înduioșat, ori sub impresiile vre-unei întîmplări, a început să cînte vre-o doină sau baladă — tovarăși ai lui l-au urmat, și-au însușit ce alcătuisese el și cînd, pe urmă, au trecut din loc în loc au dus mai departe cîntecele lor, le-au făcut să se răspîndească mereu. Drumurile migrațiunilor păstorești au fost și drumuri de răspîndire a cîntecelor populare — de altfel, și a altor teme folklorice (basmе, credințe, etc.) — și dacă s'ar urmări de aproape liniile de transhumanță dela noi în legătură cu circulația unor producțiuni populare, s'ar ajunge la constatări interesante.

Și aceste călătorii ale ciobanilor în căutarea de sare sînt un capitol interesant al vieții păstorești și ar merita să fie studiate mai de aproape. Cf. *Apendicele*.

Tot migrațiunilor se poate atribui accentuarea unor motive din poesia populară. Dacă, după cum am văzut, ciobanii noștri cîntînd primăvara au trebuit să se gîndească și la pasărea, vestitoare a ei, nu mai puțin a trebuit să le vie în minte numele acestei pasări și în cursul cutreerărilor lor cu turmele. Cucul e pasărea pribeagă și astfel e înfățișată de nenumărate ori în poesia noastră populară.¹ Era atunci foarte natural ca el să fie cîntat și pentru acest motiv, ca pasărea simbolică a pribegiei: în ochii păstorilor el apărea ca un frate, ca unul care ducea aceeași vieață ca și ei. Cîntecele populare ne dau deci din acest punct de vedere un dublu reflex al vieței păstorești.

Nu mai puțin trebuie să ținem samă de migrațiunile păstorești cînd este vorba să explicăm anumite caracteristice ale sufletului poporului nostru. Trecerile din loc în loc, traiul de pribegi, au fost pentru păstori un bun prilej de a ieși din țărîmuri, de a nu rămînea într'o lume prea mărginită, de a cunoaște mai mult decît alții, de a căpăta o viziune întru cîtva mai largă despre vieață. De altă parte, în asemenea împrejurări, sufletul păstorilor a fost pus de multe ori la încercări, s'a găsit în fața neașteptatului, a avut să lupte cu greutăți, să birue împotriviri legate de o existență petrecută astfel. De aici a urmat că ciobanul nostru, cînd îl cunoaștem bine, ne apare nu numai cu sufletul des-

1. Am văzut cum se spune despre el că «cîntă a pribegie»—s'ar putea înșira multe versuri în care se vorbește despre cuc în legătură cu plecarea departe, înstrăinarea — mă mărginesc la aceste vre-o două citate:

Așa-mi cînt' un pui de cuc
Să-mi laș țara să mă duc.

Familia, XXVII, 595.

Cîntă cucu 'n virf de nuc,
Vine-mi dorul să mă duc.

Ibid., XXIII, 151.

chis, de multă istețime, dar și energic, oțelit în asprile vieții.¹

Pentru psihologia noastră populară păstoritul a avut însă și alte urmări, cum vom vedea mai departe.²

1. Caracteristica aceasta a păstorului dela noi o releva și I. Pop Reteganul cînd, vorbind de Ion Păcuraru, îl descria astfel : « multe mai spunea, doamne, cite văzuse și pățise », *Gazeta Transilvaniei*, 1896. 28 iulie.

2. Cf. și ce spuneam în *Păstoritul la pop. romanice*, 30 urm.

„DORUL“ ȘI POESIA PĂSTOREASCĂ

„DORUL“ ȘI POESIA PASTOREASCA

Numai o parte din viața și sufletul păstoresc am ajuns să o cunoaștem din cercetarea de pînă aici. E rîndul să vedem ce ne mai aduce poezia populară în această privință și dacă ea ne ofere mai multe elemente decît acelea, în mare parte răslețe, pe care le-am găsit pînă acum pentru ca să ajungem la unele constatări.

Poesiile populare care ne duc mai de-a-dreptul în mediul păstoresc, descriindu-l viu, cu bogății de amănunte, în tablouri mai cuprinzătoare, se poate spune că sînt în general rare. Cînd și cînd numai găsim versuri care ne fac să cunoaștem mai bine traiul ciobanilor între ei, la stîna. Iată, astfel, ce ne spune o baladă:

Sus la stîna cea bogată.
Vîntul sta,
Ploaia curgea.
De mai toate le ducea.
Dar ciobanii ce-mi făcea?
Dar o samă-mi vorovia
De prin vremea Turcilor.
Turcilor păgînilor,
Iară alții dăinuia
De toată frunza jelia:
Nu frunza,
Fără lumca.¹

1. *Familia*, XXXIX, 295; culegătorul acestei balade se vede că a schimbat-o pe alocurea, dar începutul, pe care-l reproducem, păstrează, ca fond, nota populară. așa că poate fi luat în samă.

Vedem aici pe ciobani stînd de vorbă în singurătatea munților, ori cîntînd duios din fluier de se clătina frunza codrilor. Ce se spune despre cîntecele din fluier, despre darul lor de a mișca, de a vrăji,² lasă să se înțeleagă cîtă simțire se ascunde în ele, cît lirism e în stare să cuprindă sufletul ciobănesc. Ni se desvăluie astfel ceea ce este mai caracteristic în poesia păstorească: puterea ei de inspirație și farmecul pe care-l are asupra celor care o ascultă.

Avînd să caracterisăm acest lirism păstoresc, ne vom opri de fapt la ceea ce s'a spus de atîtea ori despre doine, dar dincolo de acest loc comun în interpretarea folklorului nostru vom vedea că ni se revelează fapte care nu au fost ținute în samă și care ajută să înțelegem mai bine nspirația populară.

Toată lirica păstorească culminează spre o poezie de neliniști și suferințe stăpînite, de melancolie învăluitoare, de nostalgie care leagă gîndurile, de presimțiri care cînd întunecă sufletul, cînd îi vestesc mîngîieri, înviorări — spre ceea ce poezia graiului nostru a numit «dorul». În mîntea țaranului dorul chinuitor, dar care și înflorește așteptări, dorul—pe urmă—care cutreeră depărtările, dorul pribeag, a ajuns să se contureze așa de viu încît apare uneori ca o ființă supranaturală, care trăește undeva și de acolo stă-

1. Alteori, oile par înduioșate de doinele ciobănești—asa, într-o colindă :

Colea 'n dealul după deal,
Florile dalbe,
E un Lăr
De păcurar
Cu fluier
De lujere;
Cînd în fluier zicea
Toate oile plîngea.

Chestionarul N. Densusianu—ms. Acad.
rom. 4561, f. 190; cf. *Gazeta poporului*, Ti-
mișoara, 1885, 22 decembre.

În basme se știe că se vorbește adeseori de însușirea de a vrăji a cîntecelor ciobănești.

pînește cu puterea lui sufletele. Cei care au scris pînă acum despre poesia noastră populară nu s'au oprit, cum s'ar fi convenit, la una din cele mai caracteristice doine — o doină din Ardeal, care sună astfel :

Măi bădiță pană verde,
Rău mă tem că eu te-oi pierde.
Că te-am mai pierdut odată
Și te-am cătat lumea toată,
Sus la virful muntelui,
La curțile dorului¹.

Minunată imagine cînd ni se vorbește de «curțile dorului», dar pe lîngă poezie găsim aici ceva semnificativ, un element concret care are însemnătatea lui, cînd se spune că în virful muntelui își are — putem zice așa, urmînd imaginea populară — împărăția lui dorul. De unde putea porni un asemenea fel de reprezentare? De sigur că numai din imaginația păstorească, așa că ajungem și de data aceasta la o prețioasă constatare în ce privește gena și unele particularități ale poeziei noastre populare.

Și nu e izolată doina pe care am amintit-o, pentru că iată ce mai găsim în altă parte :

Săracele dragostele,
Trec prin apă,
Nu se'neacă ;
Trec prin tină,
Nu se'ntină ;
Numai spurcatul de dor
Șade'n virful munților,
Și șade pe-o piatră lată.
Strigă «tulai», că se'neacă².

1. *Șexătoarea*, XII, 199 ; cf. Iarnik-Birseanu, *Doina și strigături*, 52.

2. *Floarea darurilor*, II, 428.

Bate vîntul, m\u0103re, bate,
Bate vîntul peste munte
\u0218'amiroas'a doruri multe.¹

Bate vîntul peste munte,
Eu tr\u0103esc cu jele multe;
Bate vîntul peste deal,
Eu tr\u0103esc cu mult amar;
Bate vîntul peste runc,
Greu-i dorul care-l duc².

S\u0103rac dorul badelui,
C\u0103-i pe virful muntelui,
De-l plou\u0103 \u0219i bate vîntul...³

Dac\u0103 din aceste versuri numai indirect reiese caracterul lor p\u0103storesc, s\u0103 ascult\u0103m o doin\u0103 care ne spune r\u0103spicat c\u0103 dorul tr\u0103e\u0219te la munte \u00een sufletul ciobanului:

Nici un dor nu vine greu
Ca dorul din satul t\u0103u;
Nici un dor nu vine lin
Ca dorul dela strein;
Nici un dor nu vine iute
Ca dela cioban din munte.⁴

\u021e nici c\u0103 se poate mai elocvent\u0103, aceast\u0103 doin\u0103, una din cele mai frumoase \u00een acela\u0219i timp. O \u00eentreg\u0103 psihologie a \u021c\u0103ranului nostru e condensat\u0103 \u00een ea \u0219i grada\u0219ia pe care o face arat\u0103 c\u0103 dorul ciobanului \u00eentrece ori\u0219ice, e mai puternic dec\u00et ce fr\u0103m\u00e2nt\u0103 sufletul altora.

De unde vine aceast\u0103 putere a dorului pe care-l simte ciobanul, care \u00eemprejur\u0103ri \u00eel pun \u00een mi\u0219care \u0219i fac⁴ din el ceva obsedant?

-
1. T. Pamfile, *C\u00e2ntece de \u021c\u0103r\u0103*, 316.
 2. *Tribuna poporului*, Arad, 1902, 24 august.
 3. Mss. I. Pop Reteganul (la Acad. rom).
 4. Elena Sevastos, *C\u00e2ntece moldorene\u0219ti*, 113.

Cîteodată, părerea de rău după locuri unde s'a simțit mulțumit îl înduioșează pe cioban și atunci începe să doinească astfel :

Pleacă-ți, codru, virfurile,
Ca să-mi văd eu cimpurile
Pe unde-am șezut cu oile,
Și-ți ridică tu poalele,
Ca să-mi văd eu cărările
Pe-unde-am umblat cu caprele.¹

Lîngă motivul care stă alături de ce am mai înțilnit altădată (v. capitolul în care am vorbit despre primăvară și toamnă în poesia populară) apare acela de sentimentalism care formează fondul celor mai multe cîntece. Petrecînd în munți, ciobanul trăește cu amintiri scumpe, se gîndește la vre-un chip iubit pe care l-a lăsat departe, și acesta e înțelesul unor versuri ca :

Trecut-a dorul codrul,
Și dragostea pădurea.²

1. *Traian*, 1869, 18 aprili; cf. *Convorbiri lit.*, X, 202.

2. B. Bartók, *Cîntece pop. rom. din comitatul Bihor*, 29.

Același motiv, deși nu se spune de-a-dreptul, a inspirat de sigur și doina :

Foaie verde-a bobului
Lung e drumul codrului,
Dar mai lung al dorului,
Drumul codrului s'firșește
Al dorului se lungește.

Ion Creangă, IX, 56.

Doina aceasta se aseamănă cu aceea așa de bine cunoscută :

Lung e drumul Clujului,
Dar mai lung al dorului...

și se pare că trebuie să admitem că avem de a face la origine cu o doină păstorească ce cu vremea și-a pierdut nota autentică, fiind modificată după împrejurări. În cazul acesta varianta pe care am reprodus-o după revista *Ion Creangă* trebuie socotită ca redînd de aproape motivul primitiv al acestei doine.

Mai precis încă vorbesc în același sens doinele :

Dragu-mi-i să merg a munte
S'aud oile strigînd,
Pe bădița fluierînd
Fluierînd oițelor,
De dorul mîndruțelor ¹.

La obîrșia de văi mari
Chiotesc doi păcurari,
De uritul oilor
Și de dragul fetelor. ²

Deci sbuciumul inimei lui, gîndul la «mîndra» de care s'a despărțit îl fac pe cioban să-și cînte deseori dorul. Motiv poetic care are la baza lui iarăși ceva real, inherent vieții păstorești. Prin felul lui de trai, ciobanul e silit să se instreineze de ai lui și să renunțe la ceea ce e îngăduit altora. Dacă ieri a petrecut cu cei din satul lui, dacă a glumit la sezătoare, ori dacă, la horă, a jucat cu aceea pe care a îndrăgit-o, mîine trebuie să plece departe, să urmeze turma prin singurătăți și acolo inima lui va bate după ce a lăsat în urmă, acolo el se va simți de tot instreinat. ³ De-

1. V. Făcălă, *Monografia satului Rășinari*, 235.

2. *Grniul din Țara Hațegului*, 202.

3. De această instreinare a ciobanului, cu alte accente întru altva decît acelea pe care le-am văzut pînă aici, ori le vom constata mai departe, se vorbește destul de des în cîntece — așa :

Mă duceam vara la munte
Și lăsam copile brude
Și de-acolo cînd veniam
Copilele erau mirese
Și cînepele culese.

E. Niculiță-Voronca, *Dat. și cred. pop. rom.*, 1094.

ori în strigătura, foarte răspîndită :

Ciobănaș la oi am fost,
Fetele nu mă cunosc,

părtarea de ce-i era mai scump, va fi pentru el deseori un prilej de întristare, dar și de exaltare a pasiunii care-i frământă sufletul și ca să-și aline dorul va începe să cînte fie ce a auzit dela alții, fie vre-o improvișatie a lui.

Prin însăși natura lor, prin ceea ce exprimă, intim legat de suflet, asemenea cîntece e de așteptat să le întîlnim des și, într'adevăr, vom vedea că ele se înșiră cu o bogăție care întrece alte genuri ale poeziei populare.

Iată, intii, o doină, care vorbește în general despre puterea dorului cînd păcurarii stau la munte și se gîndesc la cine a rămas în sat :

Frunză verde ș'un vizdei.
Cine-aude glasul mîndrei
Lasă oile pe munte,
Trece-o vale și o punte
Și vine ca s'o asculte.¹

Dela nota generală vedem trecîndu-se la cea individuală, ca în aceste cîntece :

Floriciă, floare 'n creangă,
Departe ești, mîndră dragă ;
Tu departe, eu departe,
Două dealuri n'o desparte,
Două dealuri ș'o pădure
Cu zmeură și cu mure.
Dealul de s'ar surupa,
Pădurea de s'ar usca,
Să se vadă șes la șes,
Să văd, mîndro, unde-ai mers ;
Să se vadă sat la sat,
Să văd, mîndro, ce-ai lucrat.²

Iar la vară de-oi mai fi,
Nici atita nu m'or ști.

Șexătoreo, I, 212 ; cf. XVI, 91 ; S. Fl. Marian, *Hore și chiuituri*, 15, 16. Cf. și mai sus. pag. 4.

1. Gr. Tocilescu, *Mat. folklor.*, 775.

2. Dintr'o colecție inedită din Maramureș a D-lui Tache Papahagi.

De-ar da Dumnezeu un foc,
 Să ardă muntele tot,
 Să ardă pădurile,
 Să rămie dealurile,
 Să rămie șesurile,
 Să se vadă mindrele,
 Să se vadă doi cu doi,
 Și noi, mîndro, amîndoi. ¹

Și nota cu totul individuală apare în aceste versuri:

Pe munte cu semenie
 Bate vîntul viorint,
 Pe munte cu vioare
 Dorul mîndrei mă doboară. ²

Pe vîrful Măgurei
 Crește iarba dragostei.
 Dar cine, focu, o cosi?
 Mîndruța dac'o veni.
 Cine, focu, o grebla?
 Mîndruța dac'ar înturna. ³

Cînd dorul ajunge prea chinuitor, cel stăpînit de el
 lasă turma și pornește să-și vadă iubita:

Pentru mîndra mea Mărie
 Lăsaî boii pe cîmpie
 Și vacile pe vâlcele,
 Oile pe măgurele:
 Inimuța-mi de dor pierе.
 Pentru mîndra mea Ioaică
 Lăsaî boii pe poiaună
 Și oile la izvor,

1. T. Pamfile, *Cîntece de țară*, 145.

2. *Graiul din Țara Hașegului*, 182.

3. Dintr'o culegere inedită din Maramureș a D-lui Tache Pa-
 pahagi.

Vacile pe cel răzor,
Iar eu mă topesc de dor.¹

Odată ni se spune că flăcăul dela munte — i se dă chiar numele — află că aceea pe care a lăsat-o în sat se mărită și el pornește atunci într'acolo, amărit că altul i-a luat locul:

-- Măi Gheorghiuță păcurare,
Unde grăbești așa tare ?
Oile ți-s răsfirate,
Turma-i dusă jumătate ?
De ce lași fagul stufoș
Și nu-mi fluieri dureros ?
Că pădurea-i înverzită
Și poiana-i înflorită.
— N'am eu grije, măi firtate,
Nici de turmă, nici de alte,
Și mă duc la nuntă 'n sat :
Mîndra mi s'a măritat.
— Dacă la nunt' ai plecat,
Ce ești așa supărat ?
Ce ți-i fața 'ntunecată
Ca și noaptea înnoțată ?
— Cum să nu fiu supărat,
Că mîndra-mi s'a măritat ?
Cum să nu fiu 'ntunecat,
Cînd grăbesc să mor în sat ?²

Doina ia de data aceasta înfățișarea unei balade și sen-

1. Tit Bud, *Poesii pop. din Maramureș*, 47.

Comp. pasajul, vulgarizat, dintr'o variaută a baladei despre cio-
banul care află că lupul i-a mîncat oile :

Cioban jalnic rămînea,
Căci turma că mi-o pierdea
Și de dor de Marița
Pe drum la vale-apuca.

Ion Creangă, XIII, 28.

2. G. Weigand, *Jahresb. des Inst. f. rum. Spr.*, III, 257.

timentul exprimat de ea culminează spre o impresionantă dramatisare.

Lângă aceste versuri pot fi puse și altele, cum sînt:

Cînd aud glas de cîmpoi,
Nu mai am stare la oi,
Să stau improptit în bită,
Că pădurea mi-i urtă. ¹

Aici e vorba de neastîmpărul pe care-l simte ciobanul cînd aude în singurătatea lui cîntînd, departe, cîmpoiul la joc și-î vede pe cei din satul lui strînși acolo; printre cei care petrec își închipuește, de sigur, că e și «mîndra» lui, așa că tot dorul după ea îl face să doinească astfel. ²

Trecînd la folklorul aromîn, vom găsi accente lirice cu un fond identic. Depărtarea de iubita lui o cîntă și acolo un păcurar astfel :

O vară cu trei luni negre:
Ce auși, Lițo, de te aprinseși de dor,
Lițo dragă,
Lițo dorule?
Trei luni petrecute 'n munte,
Lițo, mă scoseși din mințe.
Lițo dragă,
Lițo dorule. ³

Intr'o poesie același motiv e încadrat în amănunte care

1. *Tribuna poporului*, Arad, 1897, 25 octobree.

2. Comp. strigătura :

Struguraș cu poame multe,
Măi ciobane, măi,
Vin ciobanii dela munte,
Măi ciobane, măi,
Coboară la crîsmă 'n sat,
Că le-a fost dor de jucat.

S. Fl. Marian, *Hore și chiușituri*, 17.

3. P. Papahagi, *Din lit. pop. a Aromînilor*, 904.

redau o situație specială din viața dela munte. Printre tovarășii lui, un păcurar stă cufundat în gânduri și cînd pornește oile la odihna de amiazi se oprește o clipă să se uite în zare, cu dorul după aceea care trăește departe, și pe cînd el sta așa visător iată că pe furiș veniră niște hoți și-i luară oile:

Le mulg oile, le mulg,
 Bîr, bîr, bîr — bîr, bîr — bîr, bîr,
 Sus pe dealul înalt.
 Le mulg și iar le mulg
 Intr'o găleată ca vai de ea,
 Și după ele un Aromin
 Le-aduce la ameriz.
 Și de pe deal el privește,
 La o Aromincă se uită,
 Iar hoții îi furară
 Oile și mieii,
 Oile și mieii,
 Fă Aromiuca mea,
 De dragul tău.¹

În realismul lui, cu ceva comic, și acest cîntec e caracteristic pentru că arată cît de mare e puterea dorului în sufletul celor care au lăsat în urmă icoana pasiunii lor.

După ce am auzit pe ciobani să ascultăm doinele celor care, la rîndul lor, își cîntă dorul după ei, doinele în care vorbește sufletul țăranei noastre.

Poesia în care am văzut că se amintesc «curțile dorului» (pag. 75) cuprinde la sfîrșit aceste versuri care ne duc spre multe altele la care va trebui să ne oprim:

Prins-a doru-a măntreba:
 — Ce cați, fiică, pe-avcia?
 — Cat un pui cu pană verde.

1. *Ibid.*, 934.

Dumnezeu să nu-l mui rabde,
Că m'a'nvățat a iubi
Și de-atunci nu pot trăi.¹

Asociere limpede și de data aceasta între motivul sentimental și cel păștoresc: la munte, la «curțile dorului», zboară gândul celei care a ajuns să cunoască fiorii dragostei, acolo, se duce să-l caute pe iubitul ei.

Putem pricepe atunci cât înțeles cuprind în ele versuri de felul acestora :

Lung e drumul plaiului,
Dar mai lung dorul badiului :
Drumul plaiului se găță,
Dorul badei niciodată.²

Cu accente identice aceloră pe care le-am găsit mai înainte e exprimat dorul în doinele care pleacă dela aceea care mereu se gîndește la badea care e dus departe :

Arde, Doamne, dealurile,
Să rămînă șesurile
Să se-adune dorurile
Să se-adune doi cu doi,

1. Comp. varianta (dintr'o colecție inedită din Maramureș a D-lui. Fache Papahagi) :

La mijlocul codrului...
Prinde doru-a mă 'ntreba :
— Doară cauți pe cineva?
— Caut pe cel cu pană verde,
Sus e, Dumnezeu nu-l rabde;
Caut pe cel cu pan' albastră,
Sus e, Dumnezeu să-l bată,
Că m'a 'nvățat sărutată
Și m'a lăsat supărată;
Și m'a 'nvățat a iubi
Și m'a lăsat a dori.

2. T. Pamfile, *Cînteci de țară*, 177. Versurile acestea trebuie puse alături de cele citate la pag. 77 și ele par să confirme de asemenea părerea pe care o exprimam acolo.

Eu cu badea amindoi
Să'mpreună'm buze moi¹.

Numai în chip vag se vorbește pînă aici de dorul «mindrei» despărțite de iubitul ei. Alte doine ne aduc mai mult, ne fac să cunoaștem mai bine diferitele momente ale vieții pasionate din mediul păstoresc.

Cînd badea pornește la munte întristarea pe care o lasă în urmă vine să glăsuească astfel :

Bate vîntu'n ciolpănei,
Se duc bieții ciobănel;
Bate vîntu'n ciolpani verzi
Și se duc de nu-i mai vezi...
Foicică de lalea,
Măi bădiță, măi badea.
Rog pe Maica Precista
Să mă fac o păsărea,
Să ies înaintea ta,
Ca să-ți sărut gurița,
Să-mi mai ție inima
Pînă tu te'i întorcea.²

Tu te duci, bădiță, duci,
Tu te duci cu oi la munte
Și mă lași cu vorbe multe;
Tu te duci cu oile
Și mă lași cu vorbele;
Te duci, puinle sărace,
Eu cu dorul tău ce-oi face?³

1. Mss. I. Pop Reteganul (la Acad. rom.).

2. N. I. Dumitrașcu, *Flori de cîmp*, 59.

3. *Ion Creangă*, IX, 182.

Intr'o variantă, mai săracă :

Du-te, Ioane. du-te,
Cu oile la munte,
Dar pe mine ce mă lași
La margine de oraș ?

E. Hodoș, *Poesii pop. din Bănăt*, I, 143.

Badea e acuma dus departe și gîndul celei de care s'a
despărțit îl urmărește mereu, îl caută peste văi și culmi :

De cine mi-i mie dor
E departe, depărcior,
Cu oile la izvor ;
De cine mi-i mie drag
E departe, depărtat,
Cu oile 'n dealul lat ;
De cine mi-i mie sete
E cu oile 'n făgete. ¹

Alunaș cu-alune multe,
Am drăguț și-i dus la munte;
Alunaș cu-alune mici,
Am drăguț și nu-i pe-aici. ²

Frunză verde de bujor,
Du-té dor, pină e nor,
Că dacă s'o 'nsenina
Mai departe te-oi mina,
Peste-acele virfurele
Pin' ei da de cioporele,
De cioporul badinlui,
De cioporul dragului. ³

Verde foaie ș'un dudău,
Cioban, ciobănașul meu,
Mută stîna la părău,
Ca să viu și eu la stîna,
Să cerc brinza de e bună,

1. S. Mindrescu, *Lit. și obiceiuri pop.*, 51.

2. *Gazeta Bucovinei*, 1892, 23 iulie. O variantă din Maramureș
sună astfel (după o culegere inedită a D-lui Tache Papahagi) :

Alunar cu-alune multe,
Am drăguț și-i dus la munte;
Alunar cu-alune mari,
Am drăguț și-i păcurar.

3. *Floarea darurilor*, II, 330 ; cf. 411.

Și cașul de saramură,
Gura neicuțului gură. ¹

Verde foaie de vîzdoace,
Voinicel făr' de noroace,
Coboară cu turma 'ncoace,
Ori pe coastă, ori pe vale,
Doar ne-om întîlni în cale.
Căci eu bat cărările.
Căutîndu-ți urmele. ²

Bădiță cu cujma lungă.
Nu ținea doruțu 'n pungă.
Ci îl țipă peste oi,
Vino seara 'n sat la noi. ³

Cioban dela munte,
Cu oiți cărunte,
Mîndre și cornute,
Și la număr multe,
Lasă-ți muntele,

1. *Ibid.*, II, 490.

Compară :

— Băcioniță dela vaci,
Dar cu dorul ce mai faci ?
— Eu cu doru-ași face bine
Cînd ar fi bașea cu mine ;
Ași grăi la păcurar :
«Păcurare dela oi,
Dă-ți oile cătră noi.»

Grăiul din Țura Hașegului, 207.

2. *Neamul rom. literar*, II, 181.

3. S. Mîndrescu, *Lit. și obiceiuri pop.* 66. Comp. varianta din Maramureș :

Hei tu, mindruluțule,
Țipă dorul peste oi
Și vino seara la noi ;
Țipă dorul peste plasă
Și vino, mindruț, acasă ;
Țipă dorul peste stînjă
Și vino seara la cină.

· Din colecția amintită a D-lui Tache Pa-
pahagi; cf. *Tribuna poporului*, Arad, 1897.
22 mart.

Lasă-ți oile,
 Ia-ți paralele,
 Vin' la mine-acasă
 Și mă fă mireasă.
 De nu vrei așa.
 Tot vin' și mă ia
 Și mă ia pe mine
 Și mă fă ca tine. ¹

Notele lirice pe care le-am găsit pînă aici apar odată transpuse într'o baladă, o frumoasă baladă din Băuțari (Țara Hațegului), *Voina* :

«Du-te. Voino, du-te
 Cu oile'n muute
 Și mi-ți adu-aminte
 Unde n'ai lăsat :
 In margini de sat».

.

. . . pe plai la deal se lua,
 Se ducea cit se ducea,
 O mierliță întilnia:
 — Vai, mierlița mea.
 Fii tu bunicea,
 De ești vorbitoare
 Cum ești sburătoare,
 Un răspuns a-mi da :
 Văzut-ai. ori ba
 Pe mîndrul Voina ?
 Și mierla-mi tăcea,
 Nu mi-și răspundea.
 Ea mergea, mergea,
 Cncul o'ntilnia :
 — Cucule, cncule.
 Cu penele sure,
 De-ai ști cuvînta
 Eu te-ași întreba :

1. *Ion Creangă*, VIII, 336-337.

Ai văzut, ori ba,
 Ici, în calea ta,
 Pe mindrul Voina?
 Cucu-i răspundea :
 Eu că l-am văzut
 Și l-am cunoscut:
 În murgitul soarelui
 Era'n virful muntelui,
 Oile'n strungă băga
 Și în strungă se punea
 Și mulgea cit mi-și mulgea.
 O găleată o umplea.
 Stan de piatră se făcea,
 Oile și mioarele
 Se făcură pietricele,
 Tar cinii atît au bătut
 Pin' bucium s'an făcut.¹

Pe lingă elementul liric și cadrul de baladă întîlnim aici — cum arată versurile dela sfîrșit — și ceva ce derivă dintr'o legendă locală.

Cînd compară vieța ei cu a altora «mindra» se simte și mai întristată și se roagă să fie cruțat iubitul ei, să nu aibă supărări acolo pe unde petrece:

Cîte hide, cîte mute,
 Toate au drăguț în curte,
 Num'al meu e dus la munte.
 Norișor mindru de ploaie,
 Nu sui la munte tare,
 Că-i acolo mindrul meu.
 L'ii ploua și l'ii uda
 Și la oi n'o putca 'mbla.²

1. *Cărțile săteanului român*, 1884, 83-84.

2. V. Onișor, *Doine și strigături*, 38. De versurile din urmă pot fi apropiate acestea :

Plouați, ploi, pe toate văi
 Și pe badea dela oi,
 Dar plouați și nu-l udați :

Cîteodată i se pare că dorul călător, dorul bădiței de la munte, vine să se întâlnească cu al ei și atunci are mișgirea că-l simte aproape :

... din cei codri pustii
Vine dorul bădiței,
La fîntînă se oprește
Și sub pom se răcorește.
Mîndra dorul și-l întreabă:
— De unde vii, bădiț dragă?
— Din lunca cu florile,
Din codrul cu frunzele,
Unde păscui mielele.¹

În cîteva cuvinte numai, în două versuri, e exprimată odată această neliniște a despărțirii — ele condensează oare, cum ce am văzut că spun doinele de mai înainte :

Duce-m'ași cu pasările
Unde-i badea cu oile.²

Pînă aici mai mult în ton domol e redat sentimentul nostalgiei; lirismul popular nu se putea însă opri aici și de aceea vom găsi alte cîntece în care pasiunea vorbește cu mai multă intensitate, cum și cu mai multă poezie, deși uneori în impulsivitatea sentimentală se strecoară cîte o notă prosaică, cum am întilnit și mai înainte. Să ascultăm și aceste cîntece :

N'aveți lemne să-l uscați,
Nici haine să-l îmbrăcați.
N'are glugă să se'nvăle,
Nici cu cin'să se mîngie.

S. Mindrescu, *Lit. și obiceiuri pop.*, 83.

1. Iarnik-Bîrscanu, *Doine și strigături*, 104.

2. Mss. I. Pop Reteganul (la Acad. rom). Cf. și ce relevam în studiul *Originea păstorească a «Cîntărei cîntărilor»*, 10, unde se pot vedea și unele observațiuni asupra lirismului păstoresc în legătură cu cele de aici.

Ce folos, bade, de noi,
 Că ne-am iubit amîndoi ?
 Eu acasă, tu la oi.
 Bădiță, cruce de brad,
 Dragostea noastră-a bănat ;
 Bade, cruce de stejar,
 Dragostea noastră 'n zadar,
 Că ne-am iubit așa rar. ¹

Păduriță, 'naltă ești,
 Bădișor, departe ești,
 Dar de-ași ști că te-oi vedea
 Eu pădurea ași tăia :
 N'ași lăsa crangă pe ea
 Nici cucului de cîntat,
 Nici mierliței de culcat. ²

Badiu-i în vîrful muntelui,
 Mîndra-i în șesul cimpului ;
 Badiol mîncă urdă dulce,
 Mîndra leagănă și plînge. ³

Bade, bădișorule,
 Unde ești cu oile ?
 Dacă ești depărțișor,
 Pornește mai de vremior,
 Că-mi plesnește inima
 Pînă ce vii dumneata. ⁴

Zis-a badea dela oi
 Să-i fac struț de izeroi,
 Luni și marția face-l-oi ;
 Miercuri, joi trimite-l-oi ;
 L-ași trimite, n'am pe cine,
 L-oi trimite dar pe lună :

1. Revista *G. Laxăr*, Bîrlad, I. 303.

2. *Conv. literare*, IV, 32 ; cf. *Tribuna poporului*, Arad, 1897,
 20 septembrie.

3. *Conv. literare*, XVII, 279.

4. Mss. I. Pop Retegannul (la Acad. rom.).

Luna merge cătelin,
 N'o sosi 'ntr'un an deplin ;
 L-ași trimite dar pe stele,
 Să pot eu vorbi cu ele,
 Dar stelute-s tare multe
 Și mă tem că l-or ascunde. ¹

Fă-mă, Doamne, ce m'ii face.
 Fă-mă floarea florilor
 In poiana oilor,
 C'am un băduț păcurar
 Cu pană de măgheran :
 Vintul bate,
 Pana-i cade,
 Eu mă plec și i-o ridic
 Și mi-i fală că-i voinic. ²

Fă-mă, Doamne, ce m'ii face.
 Fă-mă roata stelelor
 In drumul muntenilor ;
 Măcar vintul să mă bată
 Și soarele să mă arză,
 Numai badea să mă vază. ³

Tot ce pune în suflet pasiunea în luptă cu împotriviri, toată suferința a două inimi care bat departe una de alta, a găsit expresiune în asemenea versuri care reliefează așa de bine lirismul păstoresc și se înșiră printre cele mai caracteristice din inspirația populară.

Motivul despărțirii din pricina mersului la munte cu oile a lăsat și alte răsunete în literatura poporului. Astfel, prin Bucovina e obiceiul că nevestele al căror bărbat e plecat departe prind o rădașcă (numită pe acolo «bourel») și, adresându-se ei, rostesc aceste cuvinte :

1. *Familia*, XXVII, 352.

2. *Floarea darurilor*, II, 16 ; cf. V. Păcală, *Monografia satului Rășinari*, 232.

3. I. Pop Reteganul, *Trandafiri și vioarele*. 146.

Bourelul meu,
 Bourelul meu,
 Roagă-te lui Dumnezeu
 Să vie bărbatul meu...
 De-o fi dus la ciobănie,
 Să vie
 Mai tinerel
 Și frumușel,
 Să fiu fudulă cu el.¹

În anțitesă cu tonul de pină aici o strigătură sună astfel :

Cit oi fi și oi mai trăi
 Mocănaș n'oi mai iubi :
 Cînd e dragostea mai dulce
 Te lasă și la oi fuge²

și cu o variantă din Maramureș :

De-ași muri de dor de oi,
 N'ași iubi păcurăroi :
 De-ași muri de dor de caș.
 N'ași iubi păcurăraș :
 Cînd e dragostea mai dulce,
 El ia boata și se duce.³

Răsunete mai puțin însemnate, dar putînd fi luate și în samă — versurile din urmă arată, expresiv în felul lor, că cine îndrăgostește un cioban nu poate avea mulțumirea să trăească mereu lingă el : constatare prosaică a ceea ce am văzut însă ce izvor de poezie a putut fi.⁴

1. S. Fl. Marian, *Insectele*, 40.

2. T. Pamfile, *Cințee de țară*, 301.

3. Din colecția inedită a D-lui Tache Papahagi.

4. Cum se întîmplă și alteori, cințeele modernizate vin să coabore, să trivializeze, ce era mai înainte poezie și sentiment curat. Într-o doină (E. Șevastos, *Cințee moldovenești*, 128), dragostea pentru cio-

Cînd vine vremea să coboare ciobanii dela munte, oricît de chinuitoare ar mai fi așteptarea revederii ea e învinsă de bucuria întrezărită și cuvintele pornite din inimă se în-seninează atunci :

Bate vîntul Cărbunarii,
Se coboară păcurarii ;
Bate vîntul văile,
Se coboară oile.
O veni badea, veni,
O veni cu oi, cu toți ?
N'o veni—numai să-l văz. ¹

Luniță, mindră luniță,
Ține badei lumișîță
Să vie dela oițe. ²

Cu asemenea accente se încheie acest ciclu al lirismului păstoresc, cel mai tipic și cel mai bogat în același timp.

Rămîne însă să ne oprim un moment la cîteva doine care pun alături ceva ce am întilnit izolat pînă aici, ne

banul care s'a «înstreinat» e uitată de Marghiolița dela munte care spune:

Eu de doru-i n'am murit.
Ci pe altul mi-am găsit
și acest altul e un dorobanț care i-a făcut «papuci pe glanț». Exemplu tipic de degenerare a poeziei populare, ca și acest cîntec, la origine tot păstoresc :

Munte, munte, mult frumos,
Pleacă-te de vîrf în jos,
Să mă sui în vîrful tău,
Să mă uit în satul meu,
Să-mi văd pe mindruța mea
Măturînd bătătura.
Cu genunchele plecate
Cu fresura 'la o parie.

I. Ciuncanu, *Doine și alte cîntece*, 11.

1. S. Mindrescu, *Lit. și obirciuri pop.*, 81.

2. *Gazeta Transilvaniei*, 1891, 8 sept. ; cf. V. Onișor, *Doine și strigături*, 25.

vorbesc adică în același timp și de dorul păcurarului și de al iubitei lui, ui-i înfățișează chiar spuindu-și uul altuia ce frământă sufletul lor :

Dorul tău, lele, cu-al meu
De s'ar face-un ferăstrău
Să tăiem cel deal în două,
Să ne facem cale nouă...¹

Trecui virful muntelui.
Pe cînd în munte-ajungeam
Jalea mindrei m'ajungea,
Oile le apropiam,
Pin'mîndruța mi-o găsiam.
— Fă, mindră, de dorul tău,
Nu pot bea, nu pot mîncea,
Drăguță de jalea ta.
— Puișor, iubitul meu,
Știi tu ce ți-am vorbit eu,
Că de mine cînd te'i lăsa
Tu'n sus nu'i mai putea sta.
Ia-mă, puiule, cu tine,
De ți-i voia să ai zile.
— Eu cu mine te-oi lua...²

— Eu plec, mindro, azi ori mine,
Dorul meu la tin' rămîne.
— Tu te duci, badeo, săracă,
Eu cu dorul ce m'oi face?
Tu te duci cu oile,
Eu rămîn cu vorbele;
Tu te duci cu ciobanii,
Eu rămîi cu dușmanii.³

1. *Traian*, 1869, 27 iunie; cf. *Ion Creangă*, IX, 154.

2. A. Vasiliu, *Cîntece, urături și bocete*, 63.

3. V. Păcală, *Monografia satului Rășinari*, 232. Pe aceeași melodie se cîntă o dîjnă ostășească foarte cunoscută (v. Iarnik-Bîrseanu, *Doine și strigături*, 307) :

Eu mă duc, mindră, 'n cătane,
ceea ce arată încă odată cum cîntece păstorești au fost derivate spre
ănie.

Sint, cum era natural, repetări de motive pe care le-am întâlnit cu profuziune mai înainte, dar și sub această formă ele pun în evidență cum e cîntat dorul printre ciobani.

Pentru că și de rîndul acesta literatura populară a Aromînilor ne ofere elemente de comparație, se cuvine să ne oprim și la ea, cu atît mai mult cu cît ne aduce ceva în plus față de folklorul nord-dunărean.

Iată două poezii, din care una exprimă în cuvinte aspre, ca un blestem, chinul celor care vor trebui să petreacă multe zile departe unul de altul :

— O vară mare, mare,
Nu veniși, măi ciobane,
Ca să vezi biata femeie,
Să dai semn că te doare.
— Cum să viu, nevestă dragă ?
Nu-i cu cine să las oile,
Și vine lupul de le sugrumă.
— Lasă să le sugrume, lasă să le mănînce,
Pînă la una să le prîpădească,
Și tu să vii pînă acasă,
Căci ai copii și ai nevestă. ¹

Porniseră oile să fugă.
Păstorii nu vreau să se ducă ;
Păstorii dela oi
Tot se duc și privesc înapoi ;
Se duseră pînă la Schipare
Și înjurau cu glas tare,
Iar bieteale femei ale lor
Blestemau cu capul gol,
De se auzia pînă 'n nor :
«Blestemată punte din Arta,
Să cadă trîznetul să te spargă,
Să iasă riul să mi te 'nnece,

1. P. Papahagi, *Din lit. pop. a Aromînilor*, 937.

Să n'aibă oile pe unde trece,
 Să se 'ntoarcă bărbații acasă,
 Să ne-adunăm împreună la masă,
 Căci sintem vai de noi.
 Impărțite ca mieii de oi». ¹

Și ca valoare poetică, și prin ceea ce ne aduce deosebit față de toate versurile pe care le-am amintit pînă acum merită să fie relevat următorul cîntec:

Sus în munte e o cruce,
 Tocmai sub cruce, o floare,
 O floare, o minune,
 Este iarba de uitare.
 Care oaie se duce și paște
 Iși uită de miel.
 Se duc întristate să o miroase
 Și de cei dragi își uită;
 O mirosii și eu, sărmana,
 Și tot nu-mi trece iubirea;
 Nu-mi trece iubirea pe care o am
 Pentru un voinic păstor. ²

«Iarba de uitare» — în aromină «iarba de agișare» —, amintită aici într'o frumoasă simbolizare, e iarba despre care Arominii cred că dacă oile o pasc își uită de miei, și la ea se gîndește aceea care vrea să nu-și mai aducă aminte de iubitul ei, dar nici aceasta nu e un leac pentru inima chinuită, pentru că puterea dorului e mai mare decît orișice. Desprinsă din lumea păstorească, această comparație aduce un plastic element de poetizare a ceea ce este tot păstoresc și ne arată felul de a exteriorisa simțirea propriu celor care trăesc prin munți.

Din toate aceste apropieri spre care ne-a dus cercetarea folklorului nostru reiese bine evidențiat substratul de

1. *Ibid.*, 936.

2. *Ibid.*, 829-830.

vieță cu anumite repercusiuni sufletești care stă la baza atitor creațiuni lirice de proveniență populară. Numai din suflet de păstori putea răsări o poesie cu accente cum le-am văzut, o poesie în care pasiunea, visul, nostalgia găsește expresiune într'un singur cuvint, în «dorul» care mai mult decît orice ne spune ce înțeles au atitca doine dela noi. Și alte împrejurări ale vieței au facut, fără îndoială, pe ai noștri să cînte «dorul», sint și doine care pleacă dela alte motive pentru ca să exprime ceva analog¹, dar în cîntecele

1. Cele ce cîntă jalea cuiva care se găsește printre streini și se gîndește la satul lui cu multe amintiri; de asemenea, cele de cătanie — destul de cunoscute și acestea, dar putem aminti totuși aici una tipică, în sensul că ne spune despre cătane că nu e nimeni cu dor ca ei :

De unde cătana pleacă
Rămîne casa săracă,
Cu pluguțul prin obor,
Cu casa plină de dor.

E. Hodoș, *Poesii pop. din Bănat*, I, 220.

În legătură directă cu plugăria doinele de dor putem spune că aproape nu există — și aceasta e ușor de înțeles cit timp vieța la timp nu-i înstreinează ca păstoritul pe cei dintr'un sat. O singură doină cîntînd cu oarecare poesie dorul după cel dus la plug nu s'a întimplat să întilnesc — anume aceasta, publicată în revista *Ion Creangă*, IX. 57 :

Bădiță depărțitor,
Lasă plugul în ogor,
Lasă boii la pășune,
Și mai ecarcă pe la mine...
Că de cînd n'ai mai venit
Cosicioara mi-a albit,
Fețișoara s'a pirlit,
Inima s'a vestejit,
Nu s'a vestejit de-un bine.
Și de-un dor ce am de tine.

Pare și aceasta însă mai mult o adaptare tîrzie la doinele plugărești — începutul seamănă cu al celor păstorești, iar sfîrșitul are ceva nenatural, exagerat, nepotrivit cu «dorul» pentru cine e dus la plug.

Asupra doinelor de «dor», cf. și capitolul următor.

păștoarești găsim mai des și mai caracteristic exprimată această stare sufletească și ele ne explică mai bine tonalitatea lirică a poeziei noastre populare.

Cu aceste însușiri inspirația noastră populară se aseamănă cu a altora care au dus tot vieață de păstori. Asemenea analogii folklorice plecînd dela identități de psihologie ar putea fi arătate prin comparațiuni duse mai departe decît acelea pe care le-am făcut altădată¹, dar va fi destul să amintim că ceea ce a făcut pe țăranul dela noi să-și cinte de atîtea ori «dorul» a fost recunoscut ca izvor de inspirație și aiurea. Un poet al Franței care a trăit printre păstori scria, nu de mult, într'o carte închinată vieții rustice aceste versuri care ne fac să ne gîndim la ce a mișcat și sufletul ciobanilor noștri:

Le berger évoquait

Sa vie entre les vies, et plus douce et plus dure :

Si le ciel est plus près du sommet que du val,

Ce qu'on laisse après soi quand on monte fait mal.²

Ca și păstorul munților noștri, cel care a rătăcit cu turma prin Pirenei a simțit chinul înstreinării de ai lui și exaltarea pasiunii în singurătatea stîncilor.

1. V. studiul la care mă referiam mai sus (pag. 90), *Originea păstorească a «Cîntărei cîntărilor»*.

2. Fr. Jammes, *Les Géorgiques chrétiennes*, 83.

**DOUĂ ASPECTE ALE LIRISMULUI
NOSTRU PASTORESC**

DOUA ASPECTE ALE LIRISMULUI NOSTRU PASTORESC ¹

Despre doine s'a zis totdeauna că, fiind expresiunea sufletului chinuit al poporului nostru, nu se putea să nu aibă o anumită întipărire, aceea care se vede în ritmul lor trăgănat, ca o șoaptă de durere, ca un suspin. Are, de sigur, temeiurile ei această caracterizare a lirismului nostru popular, dar cînd o confruntăm cu ce găsim în atitea și atitea doine ne convingem că ea este prea schematică, prea unilaterală. Dincolo de nota lor melancolică, cu innegurări de vis și atitudini de resemnare, doinele ne desvăluie un fond sufletesc străbătut de neliniști, de neastîmpărul cutremurătorilor depănatate, de cuprinderi ale priveliștilor cu desfășurări largi de mișcare, ducînd toate la o potențare a gândurilor și simțirei care are de multe ori răsunet în imaginile poetice prin care sînt redate asemenea stări sufletești. Lirismul cîntecelor noastre populare este, astfel, nu numai contemplativ, static, ci și energetic, pornit dintr'o viziune dinamică. Și acest dinamism are o coloratură specială, care se explică tot prin viața pe care a dus-o țăranul nostru,

1. Capitolul acesta a apărut mai întîi, sub titlul *Dinamismul liriceii noastre populare*, în *Vieța Nouă*, XVII, 41 urm.; pentru că vine să precizeze unele puncte cu privire la caracterul păstoresc al poeziei noastre populare am crezut că poate fi reprodus aici.

cum se va putea vedea mai bine după ce vom urmări felul cum se înfățișează această latură a poeziei noastre populare.

Ne închipuim de obicei pe Român cîntînd atunci cînd se odihnește, la sărbători, sau la vre-o șezătoare, dar pentru el cîntecul e tovarășul nelipsit și la muncă și la drum. Cînd mai ales e singur pe vre-o cărare cite o doină vine să-i ție de urît și începe atunci astfel ¹:

Pe unde trec cu dorul meu
Plînge frunza pe părău ;
Pe unde trec cu jalea mea
Plînge iarba pe vâlcea. ²

ori

Și mai lin, dorule, lin.
Că pe-aici e loc streiu ;
Și mai rar, dorule, rar,
Că pe-aici e loc amar. ³

Vorbește și aici sufletul frămîntat de dor și de jale. Dar alături de accentele doinei auzim răsunînd pașii apăsători ai celui ce s'a despărțit de ai lui, ori duce cu el povara multor gînduri chinuitoare.

Cînd amintiri multe din drumuri pe care le-a străbătut se îngrămădesc în sufletul Românului, asemenea amintiri îl stăpînesc într'atît încît se prefac în imaginea poetică potrivită să exprime ceea ce simte dînsul. Minunata doină:

1. Citez numai din culegerea pe care am publicat-o în urmă, *Flori alese din cîntecele poporului*. Cum intenția mea a fost să pun numai în evidență unul din aspectele caracteristice ale inspirației noastre populare, m'am oprit la cîteva doine care mi s'au părut că sînt de ajuns pentru ceea ce voesc să reiasă din această analiză. O urmărire mai de aproape a materialului nostru folkloric ar putea aduce multe alte exemple care nu ar face decît să confirme cele spuse aici.

2. *Flori alese*, 5.

3. *Ibid.*, 51.

Lung e drumul Clujului,
 Dar mai lung al dorului;
 Drumul Clujului se gată,
 Al dorului niciodată.¹

Nu din vieață lincedă, de amorteală între ziduri, ci din
 visiuni cinematice, din pasiunea pentru ce e mișcare, por-
 nesc prin urmare asemenea poetisări. Putem înțelege atunci
 pentru ce poesia noastră populară cînd descrie pe «mindra»
 iubită ni-o înfățișează vrăjind cu frumusețea mersului ei:

Multe stele sînt pe cer
 Care toate 'n zîină pier,
 Și mai mari și luminoase,
 Nu-s ca mindra de frumoase.
 C'asa merge de frumôs
 Gîndești că scrie pe jos.²

Și tot așa ne e descris, de multe ori, cel iubit, bădița,
 cu făptura lui mindră cînd trece de parcă e smuls din
 soare și ar semăna flori în urma lui:

Nu știu soarele răsare,
 Ori mi-i bădița călare;
 Și se sue tot mai sus.
 Bădița pe deal s'a dus;
 Sfiutul soare stă 'n răscruce
 Și bădița tot se duce;
 Sfintul soare că-mi sfințește,
 Bădița nu se zărește.³

Dela noi pin' la Popești
 Răsărit-au flori domnești,
 Dar cine le-a răsărit?

1. *Ibid.*, 7. V. la pag. 77, 94 variantele acestei doine care, cum
 am spus, pare să fie de origine păstorească.

2. *Ibid.*, 12.

3. *Ibid.*, 24

Bădița cînd a venit.
 Dar cine le-a semănat ?
 Bădița cînd s'a 'nturnat.¹

Ducînd mai departe acest fel de reprezentare, tot în mișcare, în mers, își închipuește țăranul și ceea ce e abstract. Pentru el «dorul» e mereu călător :

Dorul, badeo, dela tine
 Peste văi și dealuri vine,
 De nu-l poate opri nime :
 Nici cioban cu fluierul,
 Nici voinic cu cîntecul...²

Cît e lumea 'n lung și 'n lat
 Dorul sboară legănat
 Și se duce nemineat
 Și iar vine, nechemat.³

Dorul meu pe unde pleacă
 Nu-i pasăre să-l întrecă :
 E mai repede ca vîntul,
 Ca fulgerul și ca gîndul.⁴

Cum aici dorul e comparat cu vîntul, alteori le vedem iarași alăturate în sensul că soliile dorului sînt duse, de parte, de vînt :

Bate vîntul din Ardeal
 Și-mi aduce dorul val,
 Și-mi aduce dor duios
 Dela badea cel frumos ;
 Bate vîntul, vîjîște.
 Dorul badei mă topește :

1. *Ibid.*, 14.

2. *Ibid.*, 19.

3. *Ibid.*, 8.

4. *Ibid.*, 5.

Bate vîntul, iarba culcă,
Dorul badei mă usucă.¹

Și cum vîntul aduce dorul badei, sau al mîndrei, tot el vine peste munți și cîmpii cu amintiri dela părinți, dela frați — cite doruri poartă cu el vîntul, vin să ne spună frumoasele versuri ale acestei doine:

Suflă vîntul de pe munți,
Vine-mi dor dela părinți;
Suflă vîntul de pe brazi,
Vine-mi dorul dela frați;
Suflă vîntul de pe flori,
Vine-mi dor dela surori;
Suflă vîntul, iarba crește,
Dorul mîndrei mă topește.²

Ca vîntul și pasările duc în sborul lor gîndurile celui ce e înstreinat de ai lui. Printre ele sint deseori amintite nu numai cucul, ci și altele, mai ales rîndunelele:

Pe sub lună, pe sub stele,
Merge-un cird de rîndunele,
D'acelea nu-s rîndunele,
Ci-s gînduri de-a puicei mele.³

Cîteodată cel care se gîndește la vre-un chip iubit și ar voi să fie lîngă el spune că ar vrea să se schimbe în pasăre și să se avinte într'acolo:

Fă-mă, Doamne, ce m'ii face,
Fă-mă pasăre măiastră
La bădița în fereastră.⁴

1. *Ibid.*, 20.

2. *Ibid.*, 41.

3. *Ibid.*, 17. Despre rîndunica aducătoare de solii, v. S. Fl. Marian, *Ornitologia romîină*, II, 125.

4. *Ibid.*, 23.

Ca să exprime ideea de mișcare imaginația țăranelui nu se putea să uite nici șerpuirea apelor — despre ele ne vorbesc multe doine, ca :

Streină-s, Doamne, streină,
De nici apa nu mă mină ;
Că să știu că m'ar mîna
Chiar în mijloc m'ași țipa,
Să mă ducă 'n țara mea.¹

ori această doină-blestem :

Du-te, badeo, duce-te-ai,
Unde-o sta apa să stai.²

Chiar motive de asocieri mai depărtate le vedem apărînd în unele versuri—așa cînd se vorbește de lună și de stele :

Ca și luna printre nori
Duce-m'ași de-al badei dor ;
Ca și luna printre stele
Duce-m'ași de-a badei jele.³

Și caracteristică în felul ei e doina următoare în care sînt puse alături cîteva din motivele pe care le-am găsit răslețe pînă aci :

Bădișor depărțișor,
Nu-mi trimite-atîta dor
Și pe lună, și pe soare,
Și pe cald și pe răcoare,
Și pe stele mărunțele,
Și pe sbor de rîndunele,
Și pe stele, și pe lună.
Și pe nori ce vîntu-adună...⁴

1. *Ibid.*, 38.

2. *Ibid.*, 31.

3. *Ibid.*, 22.

4. *Ibid.*, 20.

Înainte de a arata la ce încheiere ne duce înșirarea acestor versuri populare nu va fi de prisos să relevăm din poezia Arominilor ce ne oferă și ea ca pilde ale aceleiași fel de exprimare poetică, mărginindu-ne însă numai la vre-o două citate, pentru că și de data aceasta va fi suficient să desprindem câteva versuri din atâtea pe care ni le dau culegerile de folklor pentru ceea ce voim să punem în evidență.

Despre dorul după cei iubiți Arominul spune¹:

Nu știu care mamă zicea
Că frații nu se doresc:
Frații străbat munții,
Și surorile cîmpiile,
Mama străbate mările
Și rîurile largi,
Ea străbate marea
Cu fiii să se 'ntîlnească.

Pentru vești—triste—care trebuie duse departe e chemată o pasăre să fie solitoare:

Tu pasăre sburătoare
Pe vînt și prin nori,
Du-te acasă în curte,
La mama și la sora mea,
Ca să mă plîngă, căci o să mor.

Asemănarea cu ce am găsit mai înainte e evidentă: aceleași motive, aceeași viziune poetică plecînd de la impresii de mișcare, de cutreerări în larg.

Cum valoarea motivelor populare reiese nu numai din considerațiuni întemeiate pe cercetarea folklorului unui singur popor, ci și din compararea cu folklorul din alte

1. Mă refer la colecția D-lui P. Papahagi, *Din literatura populară a Arominilor*; citatele trimit la pag. 878, 894.

părți, e firesc să ne întrebăm dacă ceea ce am constatat în doinele noastre nu se regăsește în poesia populară din alte țări. Percurgînd culegerile streine de folklor, întîlnim într'adevăr versuri care ne aduc aminte de aproape pe cele dela noi.

Iată, de pildă, ce spune un cîntec din Sardinia :

Pasări ce sburați
 Cu aripi de aur,
 Pasări ce sburați.
 De ce nu-mi duceți vești
 Cui e iubit de mine? ¹

La fel vorbesc multe cîntece populare și din alte părți, fie că e amintită în general o pasăre care trebuie să ducă știri departe, fie că se precisează care anume pasăre poate să dea vești altora (în poesia franceză, pe lângă rîndunică, e des amintită privighetoarea, iar în cea spaniolă și cea italiană, porumbelul—la noi se vorbește de pasărea aceasta numai în comparații—«ca doi porumbei la pene»—și dacă nu o vedem apărînd ca în cîntecele din Spania și Italia, se poate ușor înțelege motivul acestei deosebiri folklorice).

Ducînd comparațiile mai departe, se mai poate aminti ce ne dau două cîntece populare (uuul din Italia, altul din Grecia):

Iubitul meu e la Cappannelle:
 El îmi dă vești pe stele,
 Îmi dă vești pe vînt. . . .
 Îmi dă vești pe soare. ²

1. E. Bellorini. *Canti popolari amorosi raccolti a Nuoro*
 1893. 195.

2. M. Chini, *Canti popolari umbri*. 157.

Din streinătate unde voi fi
 Iți voi trimite știri . . .
 Pe stelele din cer.¹

de care se poate apropia :

Drumul stelelor din cer
 De l-ași cunoaște,
 M-ași duce iubita mea
 Să o găscă . . .²

Să cităm și ce ne dă un cântec frances (*Bergère de Champagne*):

. . . ces beaux gendarmes
 Ils vous emmèneront

Et jusques en Lorraine
 Ils vous y conduiront.

Le chemin de Lorraine,
 O grand Dieu, qu'il est long!³

Ultimele versuri ne fac să ne gândim la doina noastră «Lung e drumul Clujului», dar nu se poate spune că avem de a face cu ceva identic. În poezia francesă se vorbește de «drumul Lorenei» în trecut, se face cu privire la el o reflexie incidentală care derivă în chip firesc din ce se povestește acolo. În doina noastră «drumul Clujului» apare ca o imagine pentru a da expresie puternică sentimentului cuprins în versuri și, în același timp, e amintit ca o obsesiune — sub impresii de ceva ce a rămas adânc întipărit în

1. H. Pernot, *Anthologie populaire de la Grèce moderne*, 1910, 213.

2. J. Vinson, *Le folk-lore du pays basque*, 1883, 135.

3. I. Tiersot, *Chansons populaires des Alpes françaises*, 1903, 239.

suflet, de multe străbateri lungi pe drumuri cum e al Clujului.

Dacă nu putem da prin urmare importanță la asemănări — întâmplătoare — între poesia noastră populară și cea din alte părți, cum e asemănarea relevată în urmă, apropierile celelalte pe care le-am făcut ne aduc, în schimb, ceva ce trebuie ținut în seamă. Ele arată că în folklorul general circulă—cum se știe și din alte constatări— anumite motive a căror identitate se explică fie prin moșteniri străvechi, fie prin asociațiuni producându-se în mod firesc în imaginația populară, ca urmare a unor predispozițiuni uniforme în sufletul omenesc. Dacă și Românul și Italianul și Francezul și alții vorbesc în cîntecele lor de stele, de pasări călătoare, și fac din ele elemente de poetizare, aceasta nu are deci pentru ce să ne surprindă.

După constatarea aceasta—care nu putea fi, de sigur, lăsată la o parte — rămîne totuși din cercetarea poesiei noastre populare un punct de care trebuie să ținem seamă, independent de comparațiile pe care le-am făcut, și acest punct ni se pare hotărîtor cînd e vorba să fixăm caracterul ei. Chiar dacă uităm și în literaturile la care ne-am referit motive poetice în felul celor de la noi, ele apar mai rar și risipite, iar, de altă parte, unele din ele lipsesc, cum ușor se poate convinge cîeva percurgînd vastul material folkloric din care am dat atîtea pilde—o documentare chiar mai bogată nu ar face decît să ducă la aceeași concluziune. Cînd totul altfel se înfățișează poesia noastră populară cînd o analizăm ca să surprindem spiritul ei și cînd punem alături elementele care, împletite cu altele, ne arată dela prima vedere care este fondul lor adevărat: aceleași motive apar des repetate în doine, cu o stăruință care arată anumite înclinări ale simțirii și imaginației, anumite reperensiuni în suflet din atingerile lui cu realitatea; în același timp, constatăm o mare varietate de forme de exprimare

de imagini poetice, care toate au ca punct de plecare perindări vii de impresii, străbateri largi ale depărtărilor, cuprinderi de ceea ce trece pe dinaintea ochilor în neliniște, în mișcare, vijelios chiar.

Cum se împacă acest caracter al liricei noastre populare cu celălalt, de care vorbiam la început și care a fost recunoscut de mult? Să fie o antinomie între ele, o curioasă întilnire a lor, sau poate și unul și celălalt, stînd alături, își au explicațiunea într'o anumită alcătuire sufletească în legătură cu condițiuni speciale de viață? Cred că și de data aceasta răspunsul ni-l dă însăși viața poporului nostru, ceea ce a fost el în trecut—un neam de păstori. E în firea păstorului să fie și visător și energic — visător cînd stă în singurătatea munților, ori cîmpiilor pe lângă turma lui, energic în pribegiile pe drumuri care altora li se par fără sfîrșit și în luptele cu ceea ce-i stă împotriva de atîtea ori, ceea ce e legat de viața lui aspră, chinuită, nu aceea, singura, pe care au idealizat-o ticluitoarii de pastorale. Gîndindu-ne, de altă parte, că păstorul trăește în zilnică atingere cu natura și pentru el stelele, norii, izvoarele, cutrerările vîntului, sborul pasărilor, sint priveliști așa de obișnuite și, ca atare, potrivite să fie asociate de viața lui, putem înțelege că strămoșii noștri, fiind păstori, au putut ajunge la o viziune poetică în felul celei pe care am constatat-o. Din desfășurarea de energie pe care o cerea îndeletnicirea lor, cum și din impresiile vii de fiecare zi, din simpatismul cu natura, era firesc ca în sufletul lor să se accentueze anumite predispoziții care, trecute în poezie, au dus la ceea ce am numit dinamismul liricei noastre populare. Pentru cealaltă înfățișare a doinelor putem găsi atunci explicarea în a doua caracteristică a vieții păstorești, așa cum ne-a arătat-o și cercetarea din capitoul precedent: reveriile în singurătate, inclinări spre o contemplație naivă—dar trebuie să adăugăm că numai în parte, pentru că aici

și alte caractere ale vieții dela noi (uneori orientalismul, alteori asupririle de un fel sau altul) au avut înrîurirea lor asupra poeziei noastre populare ca să-i dea nota de confundare în vis și de melancolie.

Dinamismul liric al doinelor noastre, care apare astfel incontestabil, nu cuprinde prin urmare ceva de contrazi-cere, de incoerență sufletească, ci e reflexul natural al vieții poporului nostru în curs de mai multe veacuri.

Dar aceasta ne duce la o altă constatare, aceea anume că lirica noastră populară cuprinde în ea ceva epic special, ca o reminiscență a vieții seculare pe care a dus-o țăr-anul nostru. Dinamismul de care am vorbit nu e, într'adevăr, decît ecoul unei visiuni epice strecurate în cea lirică.¹

Astfel vine să fie rectificată încă una din părerile cit-
rente asupra poeziei noastre populare.

1. Aceasta nu schiubă întru nimic părerea pe care am exprimat-o în prefața la *Flori alese*, că «poezia populară» — cel puțin sub formele ei mai caracteristice pe care le întilnim azi — răsfrînge sufletul românesc mai mult cu aplecări spre lirism . . . decît spre creațiunii epice. Superioritatea inspirației populare lirice asupra celei epice poate fi constatată de oricine străbute folklorul nostru. De aici nu urmează însă, cum lăsam a se înțelege din cuvintele de mai sus, că altădată nu am fi avut o poezie epică națională mai bogată și superioară celei de azi, de proveniență mai mult streină. Oare *Miorița* nu ne face impresia că este rămășiță a unei epopei păstorești bine reprezentată la noi mai de mult? Prin decăderea vieții ciobănești această producțiune epică ne putem explica de ce dela o vreme a trebuit să rămînă în umbră, pe cînd poeziile lirice s'au putut păstra mai bine prin caracterul lor, prin ceea ce exprimau ca fond sufletesc permanent, cu toate schimbările întîmplute în viața țăranelui. Reducîndu-se însă producțiunea epică străveche, visiunea poetică din care ea pornia a continuat totuși să supraviețuească sub unele forme răzlețe și cu răsunetele pe care am văzut că le-a lăsat în doine.

APENDICE

APENDICE ¹

Mocani și Țuțueni zic la ciobanii munteni ce vin cu oile lor la iernat pe la noi.

Chestionarul N. Densusianu: ms. Acad. rom. 4552, f. 252 — Roșiori (jud. Botoșani).

Mocani și Țuțueni numesc pe Rominii din Transilvania care vin cu oile spre pășunare.

Ibid.: 4552, f. 297 — Goești (jud. Iași).

Țuțueni le spun la oierii ce trec din Ardeal prin Bucovina spre șesurile Basarabiei și ale țării de jos la România.

Ibid.: 4554, f. 46. — Lupeni (Bucovina).

În Ardeal, din cei de lângă Sibiu, unii toată viața lor o petrec imblind prin locuri streine cu oile sale și cu caii săi pentru pășune; mulți dintră ei veara vin la munții cei de către Moldova cu turmele sale, pre iarnă trec la Moldova, nice nu se întorc la casele sale fără cînd și cînd pre rînd, și așa vînzînd lînă și brînză își chivernisesc cășile sale.

P. Maior, *Istoria pentru începutul Romînilor în Dacia*, Buda, 1812, 189.

1. Cf. pag. 59, 67. În legătură cu transhumanța am reprodus, după răspunsurile la Chestionarul lui N. Densusianu, și cîteva informații cu privire la «Drumul oilor» (și «al sărei») care trebuie ținute în seamă și vin să completeze indicațiile date în dicționarele geografice.

Regimul lor antic, de a peregrina veșnic dela munte la cîmpie și de aci la baltă și tuapoi, toamna, după ridicarea stînelor, și, primăvara, de a trimite turmele și cîrdurile de oi sub conducerea scutarilor și ciobanilor, care și ei au oi fără plată în ale stăpînului, de pe o moșie pe alta, cu plată și fără plată, e aproape cu totul în disparițiune. Nu numai că vitele și oile nu mai găsesc iarbă și pășuni în drumul lor, dar azi nici drumuri nu mai găsești să treci cu calul, sau cu trăsura, căci totul este arat și trebuie să mergi pe moșii tot în zig-zag. Apoi abusurile, gloabele ce se fac sârmanilor ciobani din partea arendașilor și a oamenilor lor sînt grozave și i-au speriat pe cei mai mulți dela atari migrațiuni...

De aceea Țuțuenii au cam renunțat la atari peregrinațiuni cu turmele lor, și bine au făcut. În primăvara lui 1894, cu ocasiunea inundațiilor enorme din baltă, unde se grămădise sute de mii de vite mari și mici, trebuind să iasă toate din baltă de-odată, erau zeci de mii de capete de vite pe moșiile limitrofe și nu aveau ce să mănînce, nici nu era decît pămîntul gol...

Țuțuenii, sau Mărginenii se numesc locuitorii dela Săliște, Rășinari, Poiana etc., tot foști mari economi de oi, care cutreerău munții și cîmpiile prin Romînia, Basarabia, pînă prin Caucas... În luna april 1911 îmi spuneau niște Țuțueni din Rodu că oamenii lor ar avea în Crimeea la 200.000 oi — alții au ajuns în munții Caucas.

Mocanii și Țuțuenii, în Gazeta Transilvaniei, 1911, 22 iulie.

«Vremurile cele bune», care trăesc și azi în amiutirea bătrînilor, trebuie să fi fost atunci cînd Săliștenii stăpîniau 25 de munți, unde... își puteau mîna tîrleași turmele lor la pășune...

Dar și mai tîrziu, după ce universitatea săsească le-a luat partea cea mai mare din munți, oierii tot o duceau destul de bine, căci puteau trece cu turmele lor, fără mari greutate, în munții și pe cîmpiile Țării romînești, unde le-a umblat lor foarte bine pînă prin anii 80.

J. Lupas, Cîteva pagini din trecutul comunei Săliște, Sibiu, 1903, 18.

...foarte mulți Brăneni aveau pe timpurile cele vechi tîrle mari de oi, cîte 5000-10000, aveau herghelii de cîte 50-300 de cai și sute de vaci. Oile le iernau în România, pe Bărăgan, în bălțile Dunărei și în Dobrogea. Primăvara le aduceau în muntii Bucegilor.

De ale lui Moș Barbă-Albă, în Gazeta Transilvaniei, 1909, 14 ianuar.

Mai înainte, pe la anul 1850, Branul cu toate subcomunele sale avea la 12.000 locuitori, care... se ocupau cu întinse economii de vite. Aveau pe atunci Brănenii, sub numirea de Mocani, numeroase turme de oi, herghelii de cai și cirezi de vaci pe care le pășteau și iernau în România... Acești economi... în Bran își aveau împrăștiate, pe văi și pe dealuri, prin poieni și păduri, casele, în care locuiau familiile lor. Brănenii însă erau mai mult în România, la economie, la oile sale....

Impopulîndu-se România în continuu și cu timpul lucrîndu-se și cultivîndu-se și acolo pămîntul întruna tot mai mult, întinsele pășuni de odinioară din România încetul cu încetul au început să scadă, să se restrîngă, și cu aceasta și Brănenii nu mai putură ținea acolo atîtea vite ca mai înainte.

I. Turcu. Excursiuni pe muntii Țării Bârsei și ai Făgărașului, Brașov, 1896, 33-34.

Păstorii noștri mîînd turmele lor vara la munte și iarna la baltă, sau la miază-zi de Dunăre... n'au trăit tocmai rău în timpul stăpînirii turcești care, în schimbul unor *baçsisuri*, le acordau multe *hatîruri*...

Nefiînd strînși de dispozițiunile severe ale legilor... ciobanii brăneni duceau o vieată păstorească foarte largă, cutreerînd cu vitele trei hotare de țări: ungurească, romînească și turcească. La încheierea tratatelor dintre Austriaci și Turci nu se punea nici o piedecă tîrlaşilor, care își desfăceau produsele lor acolo unde li se oferia un preț mai bun. Dela mai pînă la începutul lui septembrie era o mișcare și comunicație pe cărările și văile munților ca și pe

șosele. Odată iusă cu începutul căderii frunzelor... ciobanii își ridicau tîrhatul și minau oile în alte ținuturi, mai prielnice pentru timp de iarnă.

Această ocupațiune plăcută, dela o vreme incoace, a început să fie părăsită de Brăneni, nu de voia lor, ci siliți de măsuri administrative. Punîndu-li-se fel de fel de greutăți și din cauza măsurilor preventive pentru a împiedeca o boală... și uneori și din partea guvernului român, care fără să aibă intențiuni rele a cedat unor presiuni, tîrlaşii se imputîneau mereu.

I. Clinciu. *Din trecutul Branului*, în *Transilvania*, XLI, 411-412.

Ciue nu cunoaște pe așa numiții Mocani dela Săcele...? Cei dintii economi de vite care cutreerău odată cu tîriele lor nemărginite România și Bulgaria pînă în Balcani, Moldova și Basarabia, ba chiar pîna la Don.

Ar. Densusianu. *Calul fermecat*, narațiune din viața Săcelenilor, în *Gazeta Transilvaniei*, 1884, 20 mai.

Turmele de oi ale Mocanilor din Săcele, Rîșnov și Bran ierneckă la baltă și în Dobrogea, iar de primăvară... vin la munte unde rămîu pînă la Sf. Măria mare, cînd se reintore iarăși la cîmp pentru iernat.

În secolele trecute acești economi de vite, dintre care unii se așezau cu turmele lor pentru iernat de-a-lungul Dunărei, alții în Basarabia și alții departe în Turcia, făceau în același timp și un serviciu gratuit de informatori și cercetași militari. Ei observau mișcările armatelor turcești, precum și pregătirile acestora pentru expedițiuni militare și nu întîrziău de a da regulat de știre atît în țară, cît și în Transilvania, de cele ce se petrec în Turcia.

I. G. Babeș. *Din plaiul Peleşului*, București, 1893, 59-60.

....Eu eram p'atunci prin Basarabia. Eram la stăpîn, la un Mocan, bogătan din Săcele, și tirla noastră număra o mie de capete, tot oi una ca una.

H. P. Petrescu. *La stîină*. în *Găzeta Transilvaniei*, 1903, 13 august.

Sub Cuza deja vastele cîmpii ale Moldovei și Munteniei încep să se tot strimtozeze, căci se începe o lucrare mai intensivă și mai rațională a pămîntului. Și se strimtoară pînă ce vătăfii și vătășeii începură să ne alunge, iar perceptorii să ne incaseze oierit și pășunat.

I. Lăpădatu, *Romîni Săceleni*. în *Gazeta Transilvaniei*, 1899. 6 iunie.

... în Șchei înainte vreme erau tare mulți economi de vite de le zicea oieri, ori Mocani, și erau cam tot una cu Săcelenii, ba erau mai mari ca Săcelenii și își țineau vitele în Romînia pe Ialomița, pe la Buzău, pe la Slobozia. Urziceni și pe la Brăila, dar pe acolo mai puțin, de frica Turcilor....

Economilor de vite din Șchei le zicea Mocani, cum le zice acuma Săcelenilor; celor din Bran le zice Moroieni, iar celor din Săliște Tuțueni. Tuțuenii toamna treceau cu turmele în Turcia. Mocanii și iarna țineau turmele tot în Țara romînească. apoi care le băga în bălți, care făcea fin.

G. I. Pitiș, *Mocanii în Șchei*. în *Gazeta Transilvaniei*, 1900. 23 iunie.

Ocupațiunea de căpetenie a Romînilor din Brețcu este economia de vite. Ca și Săcelenii, cutreeră Brețcanii cu turmele lor Moldova, Muntenia, Dobrogea și pînă mai ieri alaltăieri și Basarabia.

Nemo, *La Brețcu și la Slănic*, în *Gazeta Transilvaniei*. 1882, 25 iulie.

Fiind că mulți diu muntenii noștri își aveau duse oile la cîmpie, avca și tatăl Ancuței vre-o cincizeci duse prin Vlașca, cu alte turme amestecate.

Gr. Crețescu, *Din nicața mosului meu Trohin Crețu, poreclit și Mocanul*, în *Cărțile săteanului român*, 1884, 41 ; cf. 30.

... cîmpurile întregii Turcii, prin urmare și ale Dobrogei, nefiind pînă acum proprietăți ale particularilor, ca într'alte țări, ci toate numai ale Statului, fiind că toată întinderea imperiului otoman e o moșie mare, al cărei proprietar este Sultanul, acolo, dacă un stăpin de vite la Sf. Gheorghe, de față cu zapciul ghiumuruciuului (vameșului), își număra vitele și, plătind acestuia pentru ele taxa convenită, își lua răvașul că a plătit, apoi el putea cu vitele lui să umble pe toate cîmpiile, dealurile și văile, prin toate tufele și pădurile, prin toată Dobrogea, oprindu-se numai acolo unde vrea, șezînd unde vrea, cit îi plăcea ; nimeni nu avea să-l supere nimic, că el cu vitele lui e stăpin, avînd voia să umble pe unde vrea un an de zile, pînă iar la Sf. Gheorghe, pentru că el și-a plătit birul său Sultanului.

N. Bălășescu. *Romîniî din Turcia*, în *Cărțile săteanului român*, 1878, 30.

Satul Ungurei s'a nunit dela un Ungur care a venit cu ai lui din țara ungurească și a cuprius pămîntul cit a putut, de aici dela noi pînă la Drăgășanii din Teleorman, pînă în Drumul oiei, pînă în Sfîntești, pînă în Olt și pînă în Gura-boului... Ungurul a fost chemat în țara lui și a lăsat unui finu-și ristoavele [hrisoavele], numit Matei Ciulei... Matei Ciulei a avut hoți : pe unul Voinea, din satul Ghimpețeni, din Teleorman, pe Tunsu și pe Belu ; unul haiducia în Drumul sărei, unul în Drumul Mocanului, unul în Drumul oiei și unul la Drăgănești în valea Oltului.

Chestionarul N. Densusianu: 4562, f. 407.—Titulești (Olt).

«D'apoi aceea a fost cam ciudată, bată-i, să-i bată de Cojeni (țărani din câmpiile României de cătră Dunăre). Iată a fost așa. Mai înainte, cînd treceam cu oile la baltă, la iernatic, și cînd ieșiam de acolo la munte, mergeam încet, încet pe lingă drum și oițele mai îmbucau cîte ceva de ici, de colo, fără să zică cineva ceva. Mai anii trecuți am pornit iarăși să mergem la baltă cu o turmă mai mare de oi. Eram patru ciobani, așa cam de sama mea și vre-o trei flăcăian-dri... Mergeam încet cu oile pe drum, dar deși cu mult mai multă grijă ca mai înainte, totuși ici și colo mai scăpa cîte o oaie și pe locuri (arături), fără să facă însă pagubă mai însemnată cuiva.

Și cum mergeam, «hai bir—bir oaie, bir», iată că de-odată ne ies înainte vre-o trei Cojeni și ne oprese zicînd: «ce măi Ungurenilor? ce ne faceți pagubă? Dați-ne despăgubire, ori 20 de oi zălog, căci altfel de aici nu mergeți mai departe.» I-am rugat cu frumosul să ne dea pace și după ce n'au voit nici de cît, la un semn dat am pus de-odată mîna pe ei și făcurăm zap! cu ei de pămînt, ca cu niște saci. Cînd s'au văzut Cojenii jos n'au mai zis nimica, ci, sculîndu-se, au luat-o la fugă cătră sat. Noi am minat din răspuneri mai departe, căci ne temeam să nu vie iarăși după noi mai mulți.

Și, întt'adevăr, Cojenii au și ieșit după noi, mai întreg satul. Erau peste 30 de oameni tot cu niște pari lungi de te lua groaza. Văzînd aceasta, am lăsat pe cei trei ciobani mai tineri înainte să mine oile mai departe, iar noi, cei patru mai mari, ne-am întors cu măciucile cătră Cojeni, care veniau tare infurîți asupra noastră, de parcă voiau să ne prăpădească. I-am rugat însă cu frumosul să ne dea pace, însă în zadar. Fîind că ne amenințau, le-am zis să nu cumva să se apropie vre-unul de noi, că e vai de el. Atunci unul mai îndrăzneț întoarce lungul său par să dea. Noi am ridicat toți măciucile și ne-am pus pe apărare și pînă să dea Cojanul cu parul a și căpătat buf! una țeapănă cu măciuca, de a căzut jos... Invîrtiam măciucile de numai zbîrniiau..., așa încît mai la urmă erau mai mulți pari și Cojeni pe jos ca în sus.

Văzînd Cojenii că nu o pot scoate cu noi la cale, ne-au urmat apoi numai din depărtare pînă în comuna vecină

unde era zapciul, căruia acum îi zice sub-prefect. Aci iarăși au dat Cojenii năvală peste noi, dar, fiind în sat, n'au avut ce să ne facă. Ne-au luat și ne-au dus la zapciu, care iusă, după multă trudă și cheltuială, ne-a dat drumul și așa ne-am dus. Sub-prefectul a lăsat pe Cojeni de s'au dus cu buzele umflate și cu capetele sparte. Zău, bun domn!»

Povestire a unui cioban, la I. Turcu, *Excursiuni pe munții Tărei Birsei și ai Fîgărașului*, Brașov, 1896, 159-161.

Se află *Drumul oiei*, care merge din munte pînă în Dunăre, prin centrul județului Argeș.

Chestionarul N. Densusianu: 4558. f. 134—Ibănești (jud. Olt).

Drumul săreii: în partea de apus a comunei Oteștii-de-sus, care trece prin moșia Vlăngărești și Dumitrești.

Drumul oiei: prin partea de răsărit a comunelor Păroși, Urși și Cornățel.

Ibid.: 4558. f. 154—Oteștii-de-sus (jud. Olt).

Drumul oiei; care pleacă din Dunăre pînă în munții Coziei, trecînd prin satele: Uda-de-cîmp (jud. Teleorman), Rusca lui Toader, Drăgănești (jud. Olt), Gîgîrți, Malul-roșu, Brebeni, Turia, Prisaca, Birca, Valea-mare, Buicești, Săltănești, Pobor, Urși, Păroși.

Drumul oiei este un drum din cea mai depărtată vechime, pe care păstorii duceau oile din munte la cîmp, în timpul de toamnă, și dela cîmp la munți, în timpul de vară. Se mai povestește că acel drum este făcut de o oaie șchioapă pe care ciobanii o năpustiseră în munte și care oaie, spre mirarea ciobanilor, luîndu-se după turmă, a sosit pe acel drum la Dunăre, și de atunci se zice că acel drum a căpătat numele de *Drumul oiei*.

Ibid.: 4558. f. 161-162—Prisaca (jud. Olt).

El se zice *Drumul oiei* fiind că o oaie a rămas cu mieii săi de cîrd, în baltă; atunci ea s'a luat după cîrd și a mers cu mieii din baltă la munte.

Ibid.: 4558, f. 190 (cf. 201)—Titulești (jud. Olt).

Drumul sărei... merge dela Bechet la Ocnă și *Drumul oiei*... merge pe lingă apa Teslului.

Ibid.: 4547, f. 304—Redea (Romanaf).

Calea sărei... vine spre nord-vest de Conțești și... se face comunicația între Conțești și comuna Titești.

Ibid.: 4546, f. 43—Conțești (jud. Muscel).

Calea sărei... vine spre apus de Davidești și... se face comunicația între Davidești și comuna Titești.

Ibid.: 4546, f. 52—Davidești (jud. Muscel).

Se află pe aici numai un drum vechi, numit *Drumul sărei*, care vine dela Telega; trece prin Dărmănești și Vlădeni și merge la Vlașca:

Ibid.: 4546, f. 300—Haimanale (jud. Prahova).

Drumul surci... trece prin comunele Posești, Rincezi, Ogretin, Drajna-de-sus, Făgetul, Stănești, Teişani și Slănic.

Drumul oilor cel dela Scafe, Drajna-de-sus, Ceraș, Slon, Virful-lui-Crai; și pe la Schiulești și Plaiul lui Șerban-Vodă a fost *Drumul oilor*.

Ibid.: 4546, f. 281—Drajna-de-sus (jud. Prahova).

Se află un drum numit *Drumul sărei*, care trece pe la capul moșiei Plătărești și se duce la Călărași.

Ibid.: 4558, f. 26—Plătărești (jud. Ilfov).

Este și *Drumul oiei*, al cărui nume vine dela următoarea întâmplare povestită de moș Iou Băniță, în etate de 92 ani. În vremea de demult treceau Mocanii cu oile din Transilvania ca să le ierneze la Țarigrad. O oaie fiind șchioapă, a rămas pe urmă diu cîrd, însă a străbătut drumul singură și a venit acasă. Aceasta s'a împlădit pe timpul cînd Mocanii s'au înapoiat dela Țarigrad.

Ibid.: 4548, f. 251-252—Măgurele (jud. Teleorman).

Se află *Drumul sărei*, trece pe moșia Vișinei în direcțiunea dela est la nord-est.

Ibid.: 4558, f. 346—Glavacioc (jud. Vlașca).

Se află *Drumul oiei*, sau *al Mocanilor*, *Drumul sărei*.

Ibid.: 4546, f. 141 — Stoienești-Elisa (jud. Ialomița).

Se află un drum numit *Drumul sărei*, care pleacă din comuna Ciocănești-Mărgineni — comună vecină cu a noastră, puțin mai spre apus — și merge spre sud pînă aproape de Duuăre, apoi merge paralel cu Dunărea pînă aproape de Vadul Silistrei. Pe acest drum se căra sare dela munte.

Drumul oiei, un alt drum, pleacă tot din comuna Ciocănești și merge tot spre sud pînă aproape de Dunăre și apoi merge paralel cu *Drumul sărei* pînă la Vadul Silistrei. Pe acest drum se aduceau oile dela munte și le treceau pe la Silistra în Bulgaria.

Ibid.: 4546, f. 210-211—Rasa (jud. Ialomița).

Despre *Drumul oilor*.... se zicea înainte vreme la un drum mare ce trecea prin Batogu, dela apus spre răsărit și anume spre apus prin Strîmbu, Movila-oiei (sat în jud. Buzău), Bent (idem) și apoi pe la Buzău în Transilvania.

Moș Ion Vlășceanu însă spune că dela Strîmbu apuca

pe la Singura (două circiumi isolate unde este și un puț de piatră), Țuguiatu, Sărata, Mizil, Ploiești, Cîmpina, Predeal. Spre răsărit apuca sau pe la Viziru, oprindu-se în lunca Dunărei, sau spre Brăila pe unde se trecea în țara turcească.

De altfel nici moș Radu nu neagă acest drum Batogu-Strimba-Țuguiatu-Mizil-Ploiești, dar spune că acesta era drumul oilor călugărilor mănăstirei Sinaia, iar celălalt era drumul Mocanilor transilvăneni pe unde urcau și scoborau oile dela munte la baltă (bălțile sau lunca Dunărei), sau în Dobrogea și din aceste părți la munte.

Urcatul la munte se făcea la Sf. Gheorghe, iar coboritul la bălți la Sf. Dumitru.

Ibid.: 4545, f. 13—Batogu (jud. Brăila).

...*Drumul sărei*, sau *Calea oilor*, pe unde se căra în vechime sarea din munții Rominilor către bălți și pe unde Mocani, Tătari duceau și aduceau oile lor către munți și către baltă.

Ibid.: 4545, f. 236—Glodeanu-Siliște (jud. Buzău).

...*Drumul oilor*, prin Mărăcineni, spre apus.

Ibid.: 4545, f. 246—Mărăcineni (jud. Buzău).

Drumul sărei: Mizil-Largu (comună în jud. Buzău).

Ibid.: 4545, f. 261—Tăbărești (jud. Buzău).

Drumul oiei, făcut pe culmea unui deal, ține din comuna Retevoești pînă la Mircești (dist. Muscel).

Ibid.: 4553, f. 415—Gherinoc (ind. Constanța).

Alte drumuri vechi sint:.... *Drumul la sărărie*.

Ibid.: 4553, f. 103—Văcăreni (jud. Tulcea).

CUPRINSUL

CUPRINSUL

VIEȚA ȘI FIREA CIOBANULUI, AȘA CUM SÎNT PRIVITE DE POPOR	1
«PRIMĂVARA, MAMA NOASTRĂ»	31
MIGRAȚIUNILE PĂSTOREȘTI	57
«DORUL» ȘI POESIA PĂSTOREASCĂ	71
DOUĂ ASPECTE ALE LIRISMULUI PĂSTORESC	101
APENDICE	115

TIPOGRAFIA «JOCKEY-CLUB»

ION C. VĂCĂRESCU

BUCUREȘTI, Strada Umbrei, 4

BUCUREȘTI
CVLTVRĂ NAȚIONALĂ
1926